

bulletin 11

AKADEMIE VĚD ČR

ab 2012

akademický

FOTO: ARCHIV MBU AV ČR

*Konidiofory plísně *Aspergillus niger* zobrazené mikroskopem na pracovišti Mikrobiologického ústavu AV ČR (půlstoletému výročí ústavu je věnována příloha). Plíseň s českým názvem kropidlák černý je rozšířená v půdě, ale často se objevuje i v domácnostech, kde působí škody na ovoci a zelenině. Podobně jako další zkoumané mikroorganismy je současně zdrojem řady enzymů a jiných látek používaných v biotechnologiích, potravinářském či farmaceutickém průmyslu.*

ČESKO NA CESTĚ K ELI

Předseda vlády Petr Nečas, ministr školství Petr Fiala, předseda Akademie věd Jiří Drahoš a pražský biskup Václav Malý pokleпали 9. října 2012 na staveništi v Dolních Břežanech nedaleko Prahy na základní kámen budoucího komplexu laserového centra ELI Beamlines. Jeden z nejambicióznějších projektů v dějinách české vědy tak učinil další krok na cestě k realizaci. „ELI Beamlines zprostředkuje zapojení české vědy do mezinárodního prostředí. Našemu fyzikálnímu výzkumu přináší jedinečnou příležitost k růstu,“ uvedl premiér Petr Nečas – sám vzděláním plazmový fyzik. Centrálně řízená panevropská výzkumná infrastruktura, jež má sloužit mezinárodním badatelským týmům od roku 2016, sestává ze tří vzájemně se doplňujících pracovišť budovaných v Česku, Maďarsku a Rumunsku (ceremoniálu se mezi jinými zúčastnila např. rumunská ambasadorka Daniela Gitman). Podle Jiřího Drahoše půjde o vůbec první špičkovou mezinárodní výzkumnou infrastrukturu tohoto typu na východ od železné opony. Garantem laserového centra ELI Beamlines v Česku je Fyzikální ústav AV ČR (více v AB 4/2011). Isd

Zleva: ředitel Fyzikálního ústavu AV ČR Jan Řídký, pražský biskup Václav Malý, předseda vlády ČR Petr Nečas, ministr školství Petr Fiala, výkonný ředitel projektu ELI Vlastimil Růžička a předseda AV ČR Jiří Drahoš poklepávají na základní kámen Centra.

Před jmenováním předsedy AV ČR na funkční období 2013–2017

V tomto čísle *Akademického bulletinu* se věnujeme přípravě jmenování předsedy Akademie věd České republiky, který by se měl ujmout funkce dne 25. března 2013 a vykonávat ji po další čtyři roky do března 2017.

Dříve, než vás seznámíme s programovým prohlášením kandidáta do voleb předsedy AV ČR, je třeba připomenout následující skutečnosti:

- Předseda Akademie věd ČR je čelným představitelem Akademie a správcem její rozpočtové kapitoly. Postavení předsedy, jeho pravomoci a úkoly blíže vymezuje § 10 zákona č. 283/1992 Sb., o Akademii věd České republiky, v platném znění, a články 6–9 Stanov Akademie věd ČR, schválených usnesením vlády ČR ze dne 24. května 2006 č. 614 a platných od 1. ledna 2007.
- Předsedu Akademie věd ČR jmenuje prezident České republiky z členů Akademického sněmu AV ČR na návrh tohoto Sněmu, který projednává a prezidentu České republiky předkládá vláda České republiky.
- Kandidáta na funkci předsedy Akademie věd zvolí volební, XLI. zasedání Akademického sněmu, konaného dne 13. prosince 2012 v Praze. Předseda bude volen z jednoho návrhu, který Sněmu předložila shromáždění výzkumných pracovníků pracovišť Akademie věd ČR.
- Návrh, schválený Sněmem, následně projedná vláda České republiky a předloží jej k rozhodnutí prezidentu České republiky. Pokud prezident republiky návrh schválí, měl by se nově jmenovaný předseda ujmout funkce současně s novými členy Akademické rady a Vědecké rady Akademie věd ČR, kteří mají být zvoleni v březnu 2013 na XLII. zasedání Akademického sněmu.

Kandidáti do funkcí členů Akademické rady a Vědecké rady Akademie věd ČR budou navrhováni do 11. ledna 2013 a jejich seznam otiskneme v *Akademickém bulletinu* č. 2/2013. ■

Redakce

AKADEMICKÝ BULLETIN

Vydává: **Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., 110 00 Praha 1, Národní 3**
ISSN 1210-9525, registrační číslo MK ČR E 8392

Šéfredaktorka: Mgr. Marina Hužvárová (HaM), tel.: 221 403 531, fax: 221 403 356,
e-mail: huzvarova@ssc.cas.cz

Redakce: Ing. Gabriela Adámková (srd), tel.: 221 403 247, e-mail: adamkova@ssc.cas.cz;
Mgr. Luděk Svoboda (lsd), tel.: 221 403 375, e-mail: svobodaludek@ssc.cas.cz;
fotografie: Mgr. Stanislava Kyselová (skys), tel.: 221 403 332, e-mail: kyselova@ssc.cas.cz;
tajemnice redakce: Bc. Markéta Pavlíková (MaP), tel.: 221 403 513, e-mail: pavlikova@ssc.cas.cz
Překlad resumé: Luděk Svoboda, John Novotný; jazyková korektura: Irena Vítková,
tel.: 221 403 289, e-mail: vitkova@ssc.cas.cz

Redakční rada: předseda – PhDr. Jiří Beneš; členové – RNDr. Antonín Fejfar, CSc., Ing. Pavol Ihnát, PhDr. Antonín Kostlán, CSc., prof. RNDr. Ing. Michal V. Marek, DrSc., doc. RNDr. Karel Oliva, Ph.D., Ing. Karel Pacner, doc. RNDr. Eva Zažímalová, CSc.

Grafická úprava: Zuzana Grubnerová

Tisk: Serifa, s. r. o., Jinonická 80, 158 00 Praha 5, e-mail: serifa@volny.cz

Příspěvky přijímáme e-mailem na adresu abicko@ssc.cas.cz.

Redakce si vyhrazuje právo příspěvky krátit. Za odborný obsah příspěvku ručí autor.

Adresa redakce: Praha 1, Národní 3, 4. patro – Viola; <http://abicko.avcr.cz>.
AB 11/2012 vychází 15. listopadu 2012.

Obálka	
Česko na cestě k ELI	2
Peny předsedy AV ČR za popularizaci vědy	3
Peny Akademie věd ČR 2012	4
Obsah, úvodník	
Před jmenováním předsedy AV ČR na funkční období 2013–2017	1
Volba předsedy Akademie věd	
Prof. Ing. Jiří Drahoš, DrSc., dr. h. c.	2
Téma měsíce	
Zlatá bula sicilská, 1212 – 800 let mezi realitou a mýty	10
Reportáž	
Půlstoletí ESO – když se spojí síly	12
Událost	
Telč centrem památkové vědy	14
Zahraniční styky	
Afričtí vědci v dialogu s politiky	16
Akademie věd humanitních a společenských	18
Informace ze 47. zasedání Akademické rady AV ČR	19
Věda a výzkum	
Pražské setkání historických geografů	20
Koncert z díla Heinricha Rietsche	23
Byzantologické poklady moravské a české národní knihovny	24
Výročí	
Ústavu molekulární genetiky AV ČR je padesát let	26
Osobnost	
Jan Bureš	29
Časopisy v Akademii	
Český lid – v předvečer stého ročníku	30
Popularizace	
Vzduch náš vezdejší aneb 240 let kyslíku	32
Portréty z Archivu	
Karel Hrubý	34
Z Bruselu	
Vědecké aktivity JRC	35
Resumé	36
Megabooks 2012	36
Příloha	
50 let Mikrobiologického ústavu AV ČR	I–VIII

Prof. Ing. JIŘÍ DRAHOŠ, DrSc., dr. h. c.

Narozen v roce 1949 v Českém Těšíně. Vystudoval fyzikální chemii na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze, ve stejném oboru získal hodnost CSc. v tehdejší Ústavu teoretických základů chemické techniky ČSAV (nyní Ústav chemických procesů AV ČR, v. v. i.).

Od r. 1973 pracuje v Ústavu chemických procesů AV ČR, v období 1992–1995 a 2004–2005 byl zástupcem ředitele, v letech 1996–2003 zastával funkci ředitele ústavu. Na VŠCHT Praha se habilitoval v oboru chemické inženýrství (1994), obhájil zde doktorát věd (1999) a v r. 2003 byl jmenován profesorem chemického inženýrství. V r. 2006 obdržel čestný doktorát Slovenské technické univerzity v Bratislavě. V letech 2005–2009 byl místopředsdou AV ČR, v roce 2009 byl jmenován předsdou AV ČR. V letech 1985–1986 pracoval v rámci stipendia nadace Alexandra von Humboldta na Univerzitě Hannover, SRN; působí rovněž jako hostující profesor na Univerzitě Sao Paulo, Brazílie.

VŠECHNA FOTÁ: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

Hlavním předmětem jeho odborného zájmu jsou vícefázové chemické reaktory. Publikoval 65 původních prací v impaktovaných mezinárodních časopisech, je spoluautorem deseti zahraničních a devíti čs. patentů, přednesl řadu zvaných přednášek na mezinárodních konferencích. Podle SCI je na jeho práce přes 850 citačních ohlasů, H-index = 17. V roce 1977 získal cenu ČSAV, dále Hanušovu medaili za významné výsledky v chemickém výzkumu a Votočkovu medaili za rozvoj vědy a vzdělanosti. Letos v říjnu jej prezident Václav Klaus vyznamenal medailí Za zásluhy o stát v oblasti vědy.

Je členem Učené společnosti ČR, Inženýrské akademie ČR, klubu Česká hlava, předsdou České společ-

nosti chemického inženýrství a členem představenstva Svazu chemického průmyslu ČR. Je předsdou komise pro udělení hodnosti DSc. v oboru chemické inženýrství, dále členem vědeckých rad VŠCHT v Praze, Univerzity Karlovy v Praze, Fakulty chemického inženýrství VŠCHT v Praze a Fakulty strojního inženýrství Vysokého učení technického v Brně.

Opakovaně byl zvolen do prestižní funkce prezidenta Evropské federace chemického inženýrství (2006–2009), v současné době působí v exekutivě federace. V r. 2005 byl zvolen čestným členem Institution of Chemical Engineers UK. Je členem European Academy of Sciences and Arts a nositelem zlaté plakety Asociación Nacional de Químicos de España.

Programové prohlášení

Úvod

Programové prohlášení, jímž se ucházím o zvolení pro druhé funkční období, by se mohlo omezit na stručnou zprávu o dosaženém stavu a na konstatování, že budu pokračovat v realizaci těch cílů, které se z různých důvodů nepodařilo dosud naplnit. Podle mého názoru však programové prohlášení nemá být jen výčtem dosavadních úspěchů či neúspěchů předchozího funkčního období, ale mělo by obsahovat především představu o dalším směřování AV ČR, a to v reakci na aktuální trendy světové vědy a vývoj poznání, na potřeby rozvoje české společnosti a také, což je neméně významné, na potřeby rozvoje samotného systému vědy a výzkumu v ČR. Za neméně důležité považuji rovněž posílit naši schopnost vytvářet institucionální paměť, což je jeden z klíčových předpokladů pro zajištění kontinuity budoucího vývoje AV ČR. Oběma těmito aspektům odpovídá struktura i rozsah předkládaného programového prohlášení.

Nejprve bych rád stručně připomněl nejpodstatnější body svého předchozího programového prohlášení, které se podle mého názoru podařilo alespoň v základní míře naplnit. Tato rekapitulace rovněž reflektuje události, které nastaly nedlouho po mém jmenování do funkce předsedy AV ČR. Za pozitivní považuji to, že se podařilo zejména:

- odvrátit hrozbu destabilizace celého systému VaVal a hrozcí existenční propad financování AV ČR pro období 2010–2012;
- ukázat AV ČR jako instituci nejen vědecky respektovanou, ale také dostatečně viditelnou ve veřejném prostoru a schopnou prosazovat veřejný zájem v oblasti české vědy a výzkumu;
- zachovat demokratický charakter řízení AV ČR a jejich pracovišť, který odpovídá její úloze a pozici ve veřejném prostoru;
- provést komplexní hodnocení pracovišť odrážející se v diferencovaném financování;
- omezit vliv metodiky hodnocení výsledků VaVal, tzv. „kafemlejnku“, na vyšší institucionální podpory;
- připravit novelu zákona 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu, vývoje a inovací, s cílem eliminovat vliv „kafemlejnku“ na poskytování institucionální podpory;
- uspět v soutěži OP VaVpl o velké projekty (ELI a BIOCEV);
- prosadit personální obměnu RVVI jmenované premiérem Mirkem Topolánkem;
- uzavřít a postupně naplňovat Memoranda o spolupráci se Senátem a Poslaneckou sněmovnou PČR;
- vybudovat funkční systém monitorování evropské vědní politiky k informování a podpoře vědeckých pracovníků.

Za méně pozitivní považuji skutečnost, že pokusy o věcně neodůvodněnou redukci financování AV ČR přetrvávají i za současné situace. Nepodařilo se rovněž navázat intenzivnější a dlouhodobou spolupráci s repre-

zentacemi vysokých škol, zejména pokud jde o řešení zásadních problémů našeho výzkumného a vzdělávacího prostředí. Mnoho věcných debat končí v okamžiku, kdy na scénu vstoupí dílčí zájmy rozpočtového a finančního charakteru. Žádoucí předmět diskuse – věda a vzdělávání v této zemi – se velmi často vytrácí právě v důsledku uplatňování krátkodobých partikulárních zájmů.

Ani vztahy AV ČR s průmyslovou sférou stále nelze považovat za ideální, ale na jednání s představiteli Svazu průmyslu a dopravy v posledních měsících lze nahlížet s jistým optimismem.

Často zdůrazňuji, že AV ČR je nejvýkonnější institucí v českém výzkumném prostředí. Jde však o to, aby se Akademie věd a její pracoviště staly respektovanými evropskými vědeckými centry s vysokou úrovní dosažených výsledků. Teprve takováto pozice zaručuje prestiž a je předpokladem pro získání potřebných finančních zdrojů. Pro dosažení vytčených cílů je ovšem nezbytné vytvořit odpovídající podmínky, a to jak vnější, tak také vnitřní.

1. Vnější prostředí

Hlavní cíl: Stabilizace postavení AV ČR

Roli AV ČR je třeba hodnotit na pozadí současné situace ve vědě a výzkumu jak doma, tak v zahraničí a s perspektivou budoucího vývoje České republiky. Je nepochybné, že špičkový neuniverzitní výzkum má v systému výzkumu, vývoje a inovací (VaVal) České republiky nepominutelné místo stejně jako v řadě dalších vyspělých států. Spolupráce AV ČR s dalšími složkami českého výzkumu – zejména s univerzitní a podnikatelskou sférou – se však musí rozvíjet na principech rovnocenného partnerství, s vyloučením tendencí monopolizovat postavení kteréhokoliv z aktérů v systému VaVal. To považuji za zcela zásadní předpoklad jakékoli spolupráce a v tomto směru jsem připraven i nadále pracovat s maximálním úsilím.

Z hlediska vnějšího prostředí jsou klíčovými partnery Akademie věd a jejich pracovišť instituce státní a veřejné správy, vysoké školy, podnikatelská a aplikační sféra, zahraniční instituce a vědci.

AV ČR může efektivně plnit své poslání a využívat synergičtých efektů vzájemné spolupráce, jen pokud budou jasně definovány vztahy s jejími klíčovými partnery. Právě proto je i nadále nutné usilovat o rovnoměrné posilování těchto vztahů a současně o přesnější vymezení působnosti jednotlivých aktérů v systému VaVal a o efektivnější koordinaci jejich hlavních aktivit. Do takto vymezeného rámce spadá i úsilí současného vedení AV ČR směřující k přípravě nové strategie rozvoje AV ČR pro období 2014–2020, která by výrazně podporovala excelentní výzkum a zároveň jasněji specifikovala ty směry činnosti AV ČR, v nichž právě neuniverzitní výzkum sehrává v prostředí ČR zásadní roli.

1.1 Součinnost s institucemi státní a veřejné správy

V zájmu vytváření vhodného prostředí pro rozvoj vědy a výzkumu v ČR je nutné ve sféře vědní politiky aktivně prosazovat stanoviska odborné veřejnosti jako výcho-

**Jiří Drahoš
při zahájení
výstavby areálu
projektu ELI
v Dolních
Břežanech**

diska pro politická rozhodnutí, upozorňovat na problémy v organizaci systému VaVal a předkládat návrhy na zlepšení jeho fungování. Politická sféra často hledá jednoduchá řešení, jak jsme se ostatně přesvědčili v případě nezvládnuté Reformy systému VaVal z roku 2008. Aby se tato situace neopakovala, je nutno volit takové metody komunikace s politickou reprezentací a s veřejnou správou, které povedou k proměně politické kultury v oblasti řízení vědy a výzkumu. Veřejnost a politická reprezentace oprávněně požadují po AV ČR kvalitní výsledky, ale je třeba usilovat o to, aby kritéria jejich hodnocení byla přiměřená a vhodně stimulovala prostředí vědy a výzkumu. To jsou mimo jiné důvody, proč směřovat k racionalizaci systému VaVal v součinnosti s vládou a Parlamentem ČR. V této souvislosti považují za důležité zejména:

- směřovat ke zřízení ústředního správního úřadu pro oblast VaVal se zřetelnými kompetencemi omezenými pouze na oblast správní povahy;
- změnit postavení Rady pro výzkum, vývoj a inovace (RVVI) na koncepční poradní orgán;
- zavést mezinárodně osvědčené metody hodnocení vědecké výkonnosti pro všechny instituce zabývající se výzkumem a vývojem v ČR;
- zajistit odpovídající finanční podporu vědy a výzkumu z veřejných prostředků se zohledněním výsledků hodnocení;
- zajistit dlouhodobě udržitelné financování provozu výzkumných pracovišť vybudovaných v rámci programů podporovaných ze strukturálních fondů EU;
- motivovat podnikatelskou a komerční sféru k finanční podpoře výzkumu a vývoje;
- připravit nový zákon o podpoře VaVal a změnit kompetenční zákon.

Významným úkolem je zřídit správní úřad (Úřad pro vědu a výzkum) na ústřední úrovni státní správy. Nejde o vytvoření nového ministerstva, ale o soustředění roztroušených kompetencí a odpovědností za výkon funkcí vědní politiky v odborné a stabilní instituci zajišťující efektivní a kvalitní správu systému VaVal v ČR. Jeho ustavením by byl zároveň odstraněn současný nevyhovující legislativní stav, kdy pro oblast řízení a financování vědy a výzkumu platí následující dva zákony:

- zákon č. 2/1969 Sb., tzv. kompetenční zákon, který stanoví, že „ústředním orgánem státní správy pro vědní politiku, výzkum a vývoj je MŠMT“;
- zákon č. 130/2002 Sb., který stanoví, že „ústředním správním úřadem odpovědným za výzkum a vývoj je MŠMT s výjimkou oblastí, které zabezpečuje RVVI“.

Realizace navrhovaných opatření by rovněž umožnila transformovat současnou RVVI na skutečný poradní orgán vlády složený z čelných odborníků s odborným rozhledem přesahujícím hranice jednotlivých oborů. RVVI s novým mandátem, zbavená administrativní zátěží mikrořízení, by se mohla podílet pouze na určování strategického směřování systému VaVal v ČR, popř. i na formulaci tematických priorit v oblasti vědy a výzkumu.

Argumentem pro zřízení zmíněného úřadu je rovněž předpokládaná implementace nového systému hodnocení a financování české vědy a výzkumu v roce 2015 nebo 2016 (projekt *lpr Metodika při MŠMT*), která bude vyžadovat legislativní, organizační, informační a odborné zázemí.

Smyslem navrhovaných opatření je vytvořit efektivní institucionální prostředí, které bude prostřednictvím kvalifikovaného hodnocení dosažených výsledků stimuluje kvalitu, odpovědnost a vytváření špičkových výsledků výzkumu.

1.2 Spolupráce s vysokými školami

V národním kontextu je významnou rovinou našich vnějších vztahů nepochybně vztah k vysokým školám, které jsou přirozeným partnerem, ale i významným aktérem konkurenčního prostředí v oblasti VaVal. Univerzity mají jistě zásadní vliv, nikoli však monopol v oblasti vzdělávání a patří jim významná role ve výzkumu a vývoji. Pro zajištění kvalitního univerzitního vzdělávání je vazba na výzkum zcela nezbytná. Interakci mezi vzděláváním, vědou a výzkumem však nelze vynucovat nebo předepisovat. Příklady této interakce nejlépe dokumentuje více než 50 našich společných pracovišť. Do budoucna je žádoucí partnerství s vysokými školami prohlubovat a ve všech zásadních otázkách postupovat pokud možno jednotně. Ve vztahu k VŠ považují za žádoucí:

- přesněji specifikovat ty směry činnosti AV ČR, v nichž právě neuniverzitní výzkum sehrává zásadní roli;
- trvale posilovat spolupráci s VŠ v koncepční, vědecko-výzkumné i pedagogické činnosti;
- podporovat formování společných týmů a projektů s VŠ především v těch směrech, které jsou pro obě strany přínosné;
- zajistit přiměřenou součinnost AV ČR a VŠ ve společných orgánech působících v oblasti VaVal;
- umožnit vybraným veřejným výzkumným institucím uskutečňovat doktorské studijní programy za stejných podmínek jako VŠ;
- uzákonit vědeckou hodnotu „doktor věd“ jako celostátně uznávaný kvalifikační stupeň.

Domnívám se, že pro udržování korektních a partnerských vztahů s VŠ je nezbytné, aby se AV ČR a její

pracoviště jasněji odlišila od univerzitního výzkumu dobře definovanými výzkumnými směry. Ústavy AV ČR, přestože jsou úzce propojeny se vzdělávacím procesem, mají ve srovnání s univerzitami nezbytné předpoklady a současně i povinnost orientovat se především na řešení vysoce specializovaných či rozsáhlých interdisciplinárních projektů, které vyžadují dlouhodobé soustředění kapacit a nákladnou infrastrukturu. Jejich vědecké týmy jsou přitom dostatečně flexibilní, aby mohly reagovat jak na světový vývoj daného oboru, tak i na společenskou poptávku. Flexibilita systému neuniverzitního výzkumu by tak měla představovat jednu z důležitých konkurenčních výhod České republiky.

Za podobně podstatné považují, aby AV ČR a VŠ daleko intenzivněji spolupracovaly na koncepčních otázkách tvorby politik pro oblasti vědy a vzdělávání. Jakkoli jsou finanční zdroje pro obě strany důležité, rozhodně je třeba se vyhnout neuváženým a mnohdy nedomyšleným aktivitám poškozujícím ve svém důsledku celou akademickou obec. Měli bychom se scházet co nejčastěji u jednacího stolu a snažit se společně přispět k řešení klíčových problémů naší vědy. Pozitivním krokem ke zlepšení současné situace je nedávné navázání pracovních kontaktů s vedením Rady vysokých škol – žádoucí by bylo i nastolení věcné komunikace s předsednictvem České konference rektorů. Posílení této agendy v Akademické radě považují za jeden z klíčových úkolů pro nové vedení AV ČR.

Na úrovni konkrétních kontaktů ve vědě a výzkumu bychom měli i nadále podporovat ad hoc formování společných týmů s VŠ, a to v závislosti na skutečné potřebě (synergie, sdružení sil pro mezinárodní projekty apod.), bez zbytečné byrokracie a s využitím veřejnoprávního charakteru příslušných institucí.

Pokud jde o zrušení možnosti udělovat vědecké hodnosti a tituly Akademií věd: vždy jsem to považoval za chybu a budu nadále usilovat o nápravu současného stavu – konkurence na tomto poli by byla nesporně prospěšná pro zvýšení kvality celé české vědy.

1.3 Spolupráce s podnikatelskou a aplikační sférou

Další důležitou rovinou je vztah AV ČR a jejich pracovišť k domácí podnikatelské a aplikační sféře. Zde musím bohužel konstatovat, že na rozdíl od vyspělých zemí u nás podpora základního výzkumu ze strany podnikatelského sektoru téměř neexistuje, přestože AV ČR v posledních několika letech opakovaně podpořila kontakty mezi vědeckými pracovišti a subjekty uživatelské sféry. V důsledku nedomyšlených politických rozhodnutí v oblasti vědy a výzkumu byla navíc v ČR rovnováha výrazně vychýlena v neprospěch institucionálního financování výzkumných organizací a zároveň nepřiměřeně vzrostl podíl účelového financování projektů dominantně orientovaných na

experimentální vývoj a inovace. V této oblasti považují za potřebné mimo jiné:

- vyhledávat nové a oboustranně výhodné kontakty a formy spolupráce se subjekty podnikatelské a aplikační sféry;
- podporovat různé přesahy (nabídku) výsledků výzkumu směrem k aplikační sféře;
- motivovat vědecká pracoviště k účasti v soutěžích o projekty, které podporují možnost propojení výzkumu a praktických aplikací;
- zlepšit marketing a PR agendu výsledků výzkumné činnosti AV ČR.

K výše uvedenému připojuji i osobní stanovisko: nemyslím, že bych mohl být podezírán z podceňování důležitosti průmyslového výzkumu – v minulosti jsem aktivně spolupracoval na několika průmyslových projektech, jsem spoluautorem dvou desítek patentů včetně zahraničních a jsem rovněž dlouholetým členem představenstva Svazu chemického průmyslu ČR. Se znepokojením však sleduji snahy o zásadní omezení prostředků na základní výzkum ve prospěch průmyslového výzkumu.

Podnikový výzkum, inovace i transfer znalostí a technologií tento stát rozhodně potřebuje. Jejich nezbytnou podmínkou je nicméně dostatečně silný a špičkový výzkum základní. Průmyslová lobby v ČR se dnes zaklíná inovacemi, ale často evidentně neví, jak a co vlastně inovovat, a odpovědnost za nedostatečný transfer výsledků výzkumu do praxe a inovační aktivity v ČR nesprávně přenáší na akademickou sféru. Podíváme-li se do zahraničí, např. do často v tomto kontextu vyzvedávaných poměrů v USA, zjistíme, že tamní firmy si cení především schopnosti základního výzkumu produkovat inovační myšlenky a neočekávají hotové prototypy, patenty či licence.

Za nejdůležitější v této souvislosti považují další kultivaci prostředí stimulačního spolupráci mezi akademickou a podnikatelskou sférou. Jsem přesvědčen, že daňovými pobídkami a vhodnými finančními nástroji lze a je nutné oboustranně prospěšné kontakty pozitivně ovlivňovat. Vytváření konkrétních podmínek pro potřebný dialog mezi akademickou a průmyslovou sférou a jeho moderování je významnou příležitostí pro působení jak vlády ČR, tak také legislativních iniciativ.

Podnikový výzkum, inovace i transfer znalostí a technologií podmiňuje špičkový základní výzkum.

Memorandum o stálé spolupráci Senátu PČR a Akademie věd ČR podepsali předsedové obou institucí Milan Štěch a Jiří Drahoš.

**Česko-americká
konference
o inovacích
v Lichtenštejnském
paláci v Praze
(březen 2012)**

1.4 Mezinárodní spolupráce

Dosáhnout a udržet špičkovou úroveň výzkumu a vývoje a zvyšovat jejich efektivitu stále více předpokládá rozsáhlou spolupráci na úrovni překračující národní rámec. V nadnárodním kontextu je hlavní rovinou našich vnějších vztahů vztah k Evropské unii. Zde považují za důležité připomenout naši aktivní účast na přípravě nového Rámcového programu EU pro výzkum a inovace označovaného jako *Horizont 2020* a přípravu kohezní politiky EU pro období počínající rokem 2014, kde zejména strukturální fondy nabízejí velké možnosti pro financování vědy a výzkumu. Druhou rovinu nadnárodních vztahů AV ČR a jejich pracovišť pak reprezentuje její vztah k dalším mezinárodním organizacím a institucím. Za nezbytné považují zejména:

- usilovat o aktivnější zapojení AV ČR do Rámcových programů výzkumu a vývoje EU a dalších unijních nástrojů v této oblasti;
- usilovat o vytvoření mechanismu pro zabezpečení dlouhodobé finanční udržitelnosti projektů OP VaVpl po roce 2015;
- posilovat mezinárodní konkurenceschopnost pracovišť AV ČR;
- podporovat integraci výzkumných týmů a pracovišť AV ČR do mezinárodních výzkumných týmů;
- usilovat o vytváření mezinárodních center excelence a laboratoří při AV ČR, které by umožnily zaměstnávat kvalitní zahraniční vědce;
- usilovat o co nejvyšší úspěšnost v rámci mezinárodních vědecko-výzkumných programů a prosazovat účast expertů AV ČR na různých stupních řízení těchto programů;
- podporovat mezinárodní spolupráci v rámci dvoustranných dohod s partnery v zahraničí.

Na základě zkušeností s probíhajícími operačními programy se AV ČR intenzivně zapojila do přípravy příštího programového a finančního období EU 2014–2020. Pro-

myšlené využití budoucích strukturálních fondů je jednou z mála možností, jak zlepšovat stávající situaci ve financování české vědy. Je třeba usilovat o využití těchto zdrojů pro podporu provozu nově vybudovaných výzkumných kapacit. Jde také o přiměřené rozvíjení lidského potenciálu ve vědě a výzkumu a o obměnu experimentální výzkumné základny v ČR. Nezbytné je též korigovat vznikající strukturální deficity VaV v Praze. Ve specifickém případě Prahy, která vzhledem k úrovni HDP podléhá jiným mechanismům podpory než ostatní regiony ČR, požádala AV ČR spolu s rektory příslušných vysokých škol primátora hlavního města Prahy o co nejtěsnější spolupráci s MŠMT, a to s cílem hledat optimální způsob podpory vědy a vzdělávání.

Je zřejmé, že mezinárodní spolupráce se stále více posouvá do oblasti společných projektů. Nelze však nevidět, že navzdory velmi dobrým bilaterálním kontaktům s evropskými partnery jsou výsledky AV ČR v získávání podpory z evropských programů stále neuspokojivé. Pro AV ČR je nesporně varujícím signálem, když v ERC grantech, které se stávají měřítkem kvality evropského výzkumu, získali mladí vědci z AV ČR v uplynulém roce pouze tři granty a letos jen jediný (pro srovnání – ČR zatím získala celkem sedm grantů, Španělsko jich má 161 a Maďarsko 27). Neuspět v tvrdé konkurenci nejlepších evropských mozků není ostudou, ale není možné přehlížet situaci, kdy je tato soutěž z pohodlnosti ignorována.

Mnoha našim pracovníkům stačí k vědeckému životu finance z národních zdrojů. Účast v mezinárodních soutěžích je však vedle nesporného finančního přínosu atributem vědecké práce a udělení zahraničního grantu je většinou průkazným dokladem o úrovni týmu v mezinárodním srovnání. Naše nízká aktivita nemůže být obhajována ani odkazem na údajně přílišnou byrokracii EU. I kdyby to byla pravda, tato bariéra je stejná i pro ty státy, které nás v řadě relevantních indikátorů předbíhají.

Žádoucí zájem jednotlivých vědců i pracovišť je třeba v tomto směru podporovat, a musí být tedy spojen

s vhodnou pomocí pracovištím ze strany Akademické rady. V posledních letech byla zavedena celá řada opatření vedoucích ke zvyšování informovanosti o evropských projektech a v této oblasti připravujeme další kroky logistické podpory, včetně přímých či nepřímých konzultací.

Zmiňuji zde naléhavou potřebu zvýšení našich aktivit v rámci EU, ale svět vědy se neomezuje jen na Evropu. Měli bychom být úspěšnější i v získávání podpor z programů vypisovaných vědecky vyspělými zámořskými zeměmi, jako jsou USA či Japonsko. Větší pozornost by měla být věnována rovněž spolupráci se zeměmi s prudce rostoucím vědeckým potenciálem jako Čína nebo Indie. Zároveň považuji za prospěšné účastnit se vybraných aktivit s těmi nevládními organizacemi, které jsou zaměřeny na hledání cest k řešení globálních problémů.

2. Vnitřní prostředí

Hlavní cíl: Zvýšení vědeckého výkonu AV ČR a jejich pracovišť

AV ČR je v současné době špičkovou národní výzkumnou institucí neuniverzitního typu. Integrovanou součástí její vědecké činnosti je i účast na vzdělávacím procesu. Základním imperativem každého ústavu AV ČR však musí být snaha o vědeckou excelenci a zvyšování vědeckého výkonu, a to bez ohledu na kvalitu výzkumu v ostatních institucích systému VaVal v ČR.

Pokud jde o vnitřní prostředí AV ČR, považuji za důležité vyjádřit se k následujícím oblastem: věda, výzkum a vývoj; lidské zdroje; finanční a materiální záležitosti; administrativní a technická podpora.

2.1 Věda, výzkum a vývoj

Je zřejmé, že se trvale stírají hranice mezi tradičními kategoriemi vědecké práce, zvláště mezi výzkumem základním a aplikovaným. Prudký rozmach nových vědních disciplín a technologií si vynucuje komplexnější přístup k vědecké práci. Proměny ve společnosti se zrychlují. Globalizace a s ní související internacionalizace světové ekonomiky se promítají ve stále větší míře i do oblasti vědy a výzkumu. Vztah vědy, vzdělání a nových technologií se stává jedním z hlavních faktorů civilizační konkurenceschopnosti každé společnosti. Tato situace generuje celé spektrum výzev, před nimiž stojí Česká republika, které je nutno reflektovat a prakticky se s nimi vyrovnat. Neuniverzitní výzkum, stejně jako v jiných nejvyspělejších zemích světa, v tom má nezastupitelnou roli. V těchto souvislostech považuji pro AV ČR za nezbytné zejména:

- klást důraz na prohlubování vědecké kompetence a zvyšování kvality vědecké práce;
- koncentrovat výzkumnou kapacitu AV ČR ve vybraných strategických směrech vědy a výzkumu, a to napříč širokým spektrem jednotlivých vědních oborů ve všech třech vědních oblastech;
- organizovat soustavu pracovišť AV ČR tak, aby byly využity synergické efekty mezioborové a meziinstitucionální spolupráce;

- akcentovat strategické směřování vědy a výzkumu v oblasti věd o živé a neživé přírodě i společenských a humanitních věd do ekonomicky a společensky významných priorit;
- uskutečňovat vědu a výzkum v propojení s dalšími aktéry systému VaVal v ČR tam, kde je to žádoucí a účelné.

Je třeba do budoucna zajistit a posilovat jedinečnou roli AV ČR ve výzkumném a vzdělávacím prostoru ČR a s tímto cílem co nejlépe organizovat soustavu našich pracovišť. AV ČR jako organizační složka státu a zřizovatel jednotlivých vědeckých pracovišť s odpovědností za výkon vědní politiky nemůže diktovat zaměření a obsah výzkumných programů svých pracovišť, která jsou samostatnými právními osobami podle zákona o veřejných výzkumných institucích. Má však zároveň odpovědnost zajistit, aby prostředky na výzkum byly vynakládány ve prospěch společnosti, a k tomu účelu koordinovat výzkumné programy pracovišť. Svoboda bádání jako důležitý rys základního výzkumu spočívá především ve svobodné formulaci badatelských témat bez politických nebo ideologických tlaků – nezbytné respektování přijatého a vymezeného badatelského programu jednotlivých vědeckých institucí však tuto svobodu v žádném případě neomezuje.

S ohledem na výše zmíněné výzvy, z nezbytnosti jasněji se vymezit vůči výzkumu na vysokých školách a efektivněji využívat stagnující veřejné prostředky na vědu a výzkum a i pro zvýšení prestiže ve společnosti považuji za vhodné zavést v AV ČR koordinovaný program výzkumu v několika dobře definovaných směrech, které by mimo jiné reagovaly i na konkrétní problémy naší společnosti a které by snadno pochopila i veřejnost. Vhodně volené výzkumné směry by rovněž mohly nahradit přežívající řazení ústavů AV ČR do sekcí, které již nepostihuje realitu a nevyhovuje interdisciplinárnímu výzkumu. Těmto výzkumným směrům, jejich rámci a jejich rozsahu by měly odpovídat dílčí výzkumné okruhy, které by se dále dělily na konkrétní výzkumné programy. O těchto koncepčních změnách jsem se ostatně zmínil na letošním jarním sněmu a předpokládám, že budou předmětem další diskuse v příštím roce jak na jednotlivých pracovištích, tak i v AV ČR jako celku.

Na jednotlivých výzkumných směrech i programech by mohlo a mělo participovat více ústavů. Snahou by přitom mělo být poukázat na provázanost nejen řady výzkumných témat, ale také základního a aplikovaného výzkumu. Flexibilní reakcí AV ČR a jejich pracovišť na dynamiku výzkumu a vývoje a proměny společnosti by byl mimo jiné položen důraz na úlohu neuniverzitního výzkumu v ČR. Související vnitřní provázanost výzkumných programů by měla zvýšit efektivitu vědecké práce v Akademii věd, jednoznačně ji směřovat k badatelské excelenci a v českém prostředí jí zajistit postavení nezastupitelné a nezpochybnitelné instituce.

Taková koncepční proměna je nesporně složitý proces s řadou důležitých aspektů organizačních, legislativních,

Od r. 2004 udělila Akademie věd celkem 96 titulů „doktor věd“. Slavnostní předávání se tradičně koná ve dvoraně Knihovny AV ČR. Na snímku z r. 2010 přebírá prestižní titul Michal Štros z Biofyzikálního ústavu AV ČR.

politických, společenských i mediálních. Jsem přesvědčen, že má-li AV ČR a soustava jejích pracovišť plnit své poslání a funkci i v dynamice proměn v 21. století, je třeba o směřování k orientaci na stěžejní vědecké a badatelské programy velmi naléhavě uvažovat. I tyto případné změny však musí respektovat klíčovou roli základního výzkumu v AV ČR, který je ve všech vědeckých disciplínách podstatou jejich vývoje. Současně je třeba více než kdykoli v minulosti adekvátním způsobem takto uvažované kroky vhodně prezentovat, a to také proto, že ukazatele společenské relevance vědy a výzkumu nabývají na významu jako kritérium jejich financování.

2.2 Lidské zdroje

Kvalitní výsledky v oblasti vědy a výzkumu jsou nemyslitelné bez výchovy mladých vědeckých pracovníků. Klesající zájem mladé generace o vědu, zvláště o přírodovědné a technické disciplíny, je do značné míry celosvětovým jevem. V České republice je toto riziko násobeno nízkým finančním ohodnocením a zejména již více než pět let přetrvávající destabilizací oblasti vědy a výzkumu (počínaje nezvládnutou reformou VaVal roku 2008). V oblasti lidských zdrojů považuji za žádoucí zejména:

- klást důraz a podporovat nezbytnost trvalého kariérního růstu vědeckých a výzkumných pracovníků;
- oceňovat a stimulovat vědeckou excelenci;
- vytvářet v AV ČR vhodné podmínky pro badatelskou činnost vynikajících týmů a významných zahraničních vědců;
- postupně vytvářet co nejlepší podmínky pro doktorské studium na půdě Akademie věd, a to jak v rámci jednotlivých pracovišť, tak podpůrnými aktivitami na úrovni celé AV ČR;
- podporovat mezioborovou mobilitu vědeckých pracovníků včetně jejich pohybu v rámci celé oblasti VaVal;
- vytvářet vhodné podmínky pro badatelskou činnost mladých vědkyň na pracovištích AV ČR s cílem využít intelektuální potenciál nastupujících generací jako celku;
- aktivně přistupovat k ochraně práv k duševnímu vlastnictví a dbát na dodržování vědecké i obecně lidské etiky.

Trvalým úkolem zůstává péče o vhodnou věkovou strukturu a časovou perspektivu výzkumných týmů. Pro další rozvoj vědecko-výzkumné práce je klíčové získávání mladých vědeckých pracovníků. Zvýšení zájmu o vědu však nelze očekávat, pokud pro ně nevytvoříme atraktivní a stabilní pracovní prostředí na technicky dobře vybavených pracovištích, kde jsou řešena perspektivní vědecká témata, a to zejména v mezinárodních centrech výzkumu. Součástí motivace musí být i přehledný, srozumitelný a prestižní systém kariérního růstu.

Nezbytným předpokladem pro úspěšný rozvoj vědy a výzkumu je vhodná kvalifikační struktura výzkumných pracovníků. Mzdové a pracovněprávní podmínky v AV ČR musí podporovat kvalifikační růst nejen vědců, ale i dalších odborných pracovníků. Důraz v personální politice musí být položen na hodnocení kvality práce. Tomu by mělo odpovídat i odměňování a jeho diferenciaci v závislosti na kvalitě dosahovaných výsledků.

K dobré úrovni a efektivitě výzkumu přispívá mobilita vědců všech kategorií, ale zejména vědců mladých. Mobilita se týká jak dočasných pracovních pobytů v zahraničí a pobytů zahraničních pracovníků u nás, tak i výměny pracovníků mezi univerzitními a neuniverzitními pracovišti či mezi základním výzkumem a podnikovou sférou. Současný stav v této věci není vyhovující.

Z celoakademického hlediska je třeba usilovat o další rozšíření již existující podpory špičkových vědců, jako jsou Akademická prémie, Fellowship J. E. Purkyně apod. Těžiště tohoto úsilí spočívá především na samotných pracovištích. Jedině komplexem těchto opatření je možné alespoň omezit odchod nejschopnějších českých vědců do vědecky vyspělých zemí a získávat talentované pracovníky ze zahraničí.

Je třeba samozřejmě rozvíjet i osvědčené aktivity směřující k motivování talentované mládeže pro vědeckou práci, jako jsou Týdny vědy a techniky, odborné olympiády a studentské vědecké soutěže, akce pro učitele a studenty středních škol, prémie O. Wichterleho apod. Za stejně důležitý považuji další rozvoj mediální podpory a propagace výsledků vědy a výzkumu a postavení AV ČR a jejích pracovišť.

2.3 Finanční a materiální zázemí

Institucionální prostředky představují nezbytný základ finančního zabezpečení pracovišť AV ČR a předpoklad jejich stabilního fungování a úspěšného plnění dlouhodobých výzkumných úkolů. Přes stagnující objem institucionální podpory v posledních letech se podařilo udržet úroveň mezd v AV ČR nad průměrem České republiky. V oblasti finanční politiky považuji za vhodné zejména:

- usilovat o nárůst mzdových prostředků tak, aby platové ocenění pracovníků AV ČR odpovídalo rozsahu a kvalitě jejich činnosti;
- dále doplňovat a zpřesňovat vnitřní kariérní řád s cílem vytvářet podmínky pro zlepšování kvalifikační a zejména věkové struktury pracovišť AV ČR;
- vytvářet vhodné podmínky pro získávání a podporu mladých perspektivních vědeckých pracovníků;

- hledat vhodné nástroje podporující získávání prostředků ze zdrojů mimo rozpočtovou kapitolu AV a zahraničních zdrojů, zejména ze strukturálních fondů a rámcových programů EU.

Důležitým faktorem, který dlouhodobě negativně ovlivňuje finanční situaci v AV ČR, je skutečnost, že AV ČR dotuje významnou částí svého rozpočtu náklady na studenty doktorských studijních programů. Doktorandi jsou školeni na pracovištích AV ČR, ale finanční příspěvek na tyto studenty zůstává na VŠ (okolo 150 milionů korun ročně). Uskutečňování doktorských studijních programů a vychovávání vědeckých pracovníků ve spolupráci s vysokými školami pracovištím AV ČR ukládá zákon č. 283/1992 Sb. Naším cílem proto stále zůstává náprava této situace.

Úspěšný vývoj v oblasti vědy a výzkumu by byl stěžejní dosažitelný bez zajištění vhodných materiálních podmínek pro rozvoj AV ČR. V této oblasti považuji za nutné zejména:

- budovat infrastrukturu výzkumu v AV ČR, vybavovat pracoviště přístroji a zařízeními na odpovídající mezinárodní úrovni a případně zakládat nová specializovaná pracoviště;
- budovat a provozovat velké výzkumné infrastruktury a umožnit jejich využívání vysokými školami a dalšími výzkumnými institucemi;
- podporovat zajištění takového materiálního a technického zázemí pro výzkum, které odpovídá nejnovějším mezinárodním trendům;
- usilovat o modernizaci informační infrastruktury.

Budeme usilovat zejména o zlepšení současného stavu v oblasti přístrojového vybavení, které utrpělo omezením institucionálních prostředků v posledních letech.

2.4 Administrativní podpora

V měnícím se vědecko-výzkumném prostředí AV ČR bude potřebné hledat odpovídající podobu její centrální administrativy. Nejde pouze o to, že aparát AV ČR musí být organizován a personálně i technicky vybaven tak, aby v nejvyšší možné míře snížil administrativní zátěž výzkumných pracovníků. To je samozřejmost, které v mnoha aspektech již dosahujeme. Vzhledem k novým výzvám, před nimiž stojí AV ČR, však ústavy a jejich pracovníci potřebují, aby centrální složky, tedy KAV a SSČ, podávaly nejen administrativní výkon, ale aby poskytovaly rovněž potřebnou analytickou a koncepční podporu. Zde považuji za žádoucí zejména:

- usilovat o to, aby se z centrální administrativy stal výkonný a kompetentní orgán, který je skutečnou pomocí pro AV ČR a její pracoviště;
- směřovat k profesionalizaci administrativních činností;
- vytvářet podmínky pro kvalifikační růst administrativního aparátu.

Součástí poslání centrální administrativy musí být, v daleko větším rozsahu než bylo dosud obvyklé, analyticko-koncepční činnost. Nová role administrativy bude

samozřejmě vyžadovat též určitou revizi postavení administrativních pracovníků se zřetelem k tomu, že se musí jednat o kvalifikované odborné pracovníky vytvářející komplexní podmínky pro jednotlivé činnosti v akademické oblasti.

Závěr

Lze očekávat, že v nejbližších letech bude AV ČR a soustava jejích pracovišť čelit mnoha novým výzvám, z nichž některé jsem se pokusil pojmenovat. Tyto výzvy vyžadují, aby AV ČR byla připravena vyrovnat se s nimi jak z hlediska svého vědeckého výkonu, tak také po stránce organizační, ekonomicko-technické a rovněž tak svou „mentalitou“. V každém případě však platí, že Akademie věd nebude schopna dalšího úspěšného rozvoje, pokud nebude její další směřování vedeno společným a pokud možno jednotným úsilím.

Pokud bych měl některým z témat uvedených výše dát prioritu, pak určitě nové strategii AV ČR pro období 2014–2020 a excelenci výzkumu, racionalizaci systému VaVal a koncepční spolupráci s vysokými školami v oblasti vědecké politiky.

Důležitá témata s podtextem vědecké excelence představují otázky podpory návratu špičkových mladých vědců ze zahraničních stáží, podpory originálních myšlenek a podpory skutečné kvality vědecké práce na jednotlivých pracovištích. Jistě, některé důležité nástroje takové podpory jsme už zavedli (např. Akademickou prémii či Fellowship J. E. Purkyně) – nyní je však třeba dbát na to, aby tyto nástroje „nezplaněly“ a nestaly se pouhým prostředkem přerozdělování peněz, popřípadě odměňování zásluh, ale aby opravdu sloužily původním cílům.

V samotném závěru bych chtěl zopakovat, že nepovažuji příslušnost kandidáta na funkci předsedy AV ČR k té či oné oblasti věd za relevantní či zásadně významnou, protože nejde o funkci zastupitelskou. Jsem přesvědčen, že kandidát na funkci předsedy by měl být přijímán jako osobnost bez ohledu na jeho vědeckou specializaci. Funkci předsedy AV ČR jsem připraven vykonávat zodpovědně s respektem ke všem vědním oborům zastoupeným v Akademii věd a s plným nasazením i ve druhém funkčním období. ■

Podmínkou kvalitního výzkumu je špičkové přístrojové vybavení. Jedním z takových přístrojů je hmotnostní spektrometr pro metabolomiku QTRAP 5500 ve Fyziologickém ústavu AV ČR.

ZLATÁ BULA SICILSKÁ, 1212

– 800 let mezi realitou a mýty

Dne 26. září 2012 uplynulo osm set let od chvíle, kdy designovaný římský císař Fridrich II. potvrdil v Basileji českému králi Přemyslu Otakarovi I. listinu v českých zemích známou jako Zlatá bula sicilská. Potvrzovala výsadu dědičného královského titulu pro českého panovníka a obsahovala i další privilegia, jako např. právo investitury domácích biskupů či omezení povinné účasti na říšských sněmech.

FOTO: LUDĚK SVOBODA, AKADEMICKÝ BULLETTIN

Zpřístupněné dokumenty vyvolaly veliký zájem nejen v den vernisáže.

Vedle Zlaté buly vydal Fridrich II. téhož dne další dva dokumenty pečetěné stejnou zlatou pečetí (bulou), první opět pro Přemysla Otakara I. a druhý pro jeho bratra, moravského markraběte Vladislava Jindřicha, které oběma vládcům potvrzovaly jejich územní zisky. Zlatá bula sicilská vstoupila znovu významně do českých dějin až za Karla IV., který ji spolu s několika dalšími dokumenty confirmoval; navíc dal pořídit registra korunního archivu – nejdůležitějších státních písemností, v nichž se Zlatá bula sicilská stala druhým nejstarším dokumentem.

U příležitosti významného výročí uspořádaly Národní archiv a Historický ústav AV ČR ve spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze a Filozofickou fakultou Masarykovy univerzity v Brně výstavu s odborným kolokviem pod společným názvem *Zlatá bula sicilská, 1212 – 800 let mezi realitou a mýty*; záštitu poskytli první místopředseda vlády a ministr zahraničních věcí ČR Karel Schwarzenberg, ministr vnitra ČR Jan Kubice a předseda Akademie věd ČR Jiří Drahoš. Vernisáž se uskutečnila přímo ve výroční den vydání *Zlaté buly sicilské* (26. září 2012) v Národním archivu v Praze na Chodovci. Vedle *Zlaté buly* zde byly vystaveny i obě další basilejské listiny vydané Fridrichem II. a potvrzení *Zlaté buly sicilské* Karlem IV. z roku 1348. Vystavené listiny představovaly ve svém písarsky efektním provedení a s ozdobou zlatých pečetí skvělou

podívanou. Jejich písmo je čitelné a pro diváka znalého latiny i srozumitelné. K výstavě byla navíc vydána patřičně vybavená informační brožura včetně barevného vyobrazení všech čtyř listin a reprodukce jejich úplného textu i s českým překladem.

Basilejské listiny z roku 1212 za sebou mají už více než století trvající diskusi o jejich historickém významu a přetrvávajícím smyslu pro české ústavní právo. Některé otázky dodnes nejsou beze zbytku konsensuálně vyřešeny, o některých se vášnivě polemizuje. Alespoň na část otázek hledalo odpověď odborné kolokvium konané v tentýž, jubilejní den v sousedství výstavy.

První z příspěvků se pokusil souhrnně vystihnout okolnosti, za nichž trojice „zlatých bul“ vznikala. Josef Žemlička z Historického ústavu AV ČR (*Přemysl Otakar I. a jeho království*) v něm poukázal na dlouhou a přerušovanou cestu, po níž se vládcové Prahy ubírali, než Přemysl Otakar v roce 1198 získal dědičnou královskou hodnost, z říšské strany definitivně potvrzenou právě Fridrichem II. v září 1212. Okolo roku 1000, v době první vlny královských povyšování ve střední Evropě, se to nezdařilo a dva další pokusy (1085, 1158) také nevyšly úspěšně. Až vhodná politická konstelace po smrti císaře Jindřicha VI. a zklidnění uvnitř české panující rodiny po vymření moravských rodových linií otevřely stavidla k touženému úspěchu. I nadále však Přemysl musel zdolávat různé překážky, jež před něj stavěla říšská i domácí politika. Proč o nabytí královské pocty tolik usiloval, ukázalo závěrečné srovnání postavení řádně korunovaného a pozmazaného krále se situací jeho knížecích předchůdců.

Přímo k basilejským listinám obrátil pozornost Martin Wihoda z Filozofické fakulty MU (*Basilej: 26. září 1212. Otazníky nad listinami*), autor publikace *Zlatá bula sicilská* (Argo, Praha 2005), která se nyní dočkala německého vydání. Upozornil na některé atypické rysy tohoto souboru listin, v první řadě na použití zlaté pečetí sicilského krále, ačkoli Fridrich již disponoval elekční pečetí římskou, a na absenci následných královských či císařských confirmací, neboť první, kdo *Zlatou bulu sicilskou* výslovně potvrdil, byl až Karel IV. Do třetice autor upozornil na slabé echo, jehož se *Zlaté bule* dostávalo po následná staletí (spíše se odkazovalo na Karlovo potvrzení).

První blok referátů ukončila Lenka Bobková z Filozofické fakulty UK, jejíž příspěvek se dotýkal právě karlovských potvrzení (*Zlatá bula sicilská v konfirmacích Karla IV.*). Poukázala na Karlův zájem o majetkové zisky za českou hranicí, které se mohly stát součástí Koruny, a na to, jak Karel při nabývání takových lén využíval odkazů na minulost.

Druhou část jednání zahájil Christian Friedl z Univerzity Ludvíka Maximiliána v Mnichově, který se zaměřil na stav Fridrichovy kanceláře (*Die Kanzlei Friedrichs II. im Jahr 1212*). Jeho paleografický i diplomatický rozbor potvrdil, že v září 1212 to zdaleka ještě nebyla konsolidovaná a plně funkční kancelář. Prvky normanských (či sicilských) kancelářských tradic se v ní mísily se zvyklostmi říšskými. I tak jsou vysvětlitelné některé odchylky a „záhady“, které listiny provázejí.

Poslední z přednášejících, Denko Čumlivski z Národního archivu, nazval svůj vstup *Vývoj Archivu české koruny a osudy tak zvané Zlaté buly sicilské* a plasticky vylíčil rustikální prostředí, v němž se i cenné státní listiny v přemyslovské době uchovávaly. Popsal rovněž další místa, na nichž byly Fridrichovy zlaté buly uloženy až do 20. století.

Podtitul výstavy i kolokvia *800 let mezi realitou a mýty* vyzývá odbornou veřejnost, aby se bez patosu a superlativů vrátila k basilejským listinám a v celém kontextu je nezaujatě zhodnotila. Kolokvium tímto směrem vykročilo. Spíše jen jako perlička se opět objevil problém interpretace třetí basilejské listiny a jejího sousloví *Mocran et Mocran*. Existuje domněnka, že se tato slova vztahují k některému říšskému lénu, nespíše v okolí Altenburku (Josef Žemlička), může v sobě ale také skrývat *Moravu a Moravu* (dvě části Moravy), jak soudí Martin Wihoda. Plejáda dalších podnětů a otázek zaznívala také z publika. Diskuse v každém případě pomohla k třibení názorů. K publikování všech příspěvků se již nabídlo Nakladatelství Lidové noviny. O řízení

a moderování kolokvia se podělili Petr Sommer z Centra mediévistických studií a Ferdinand Opll z Vídeňské univerzity, jimž patří poděkování za bravurní zvládnutí náročného zasedání.

Z hlediska veřejnosti nebyla výstava zanedbatelnou událostí. Propagována byla dobře a dostalo se jí pozornosti i ze strany politiků; vernisáže se zúčastnili předsedkyně Poslanecké sněmovny PČR Miroslava Němcová, ministr vnitra Jan Kubice, arcibiskup pražský kardinál Dominik Duka, kardinál Miloslav Vlk, guvernér České národní banky Miroslav Singer a velvyslanec Rakouské republiky J. E. Ferdinand Trauttmansdorff. Zaznělo několik proslovů, které rozhodně nebyly jen formální. Vernisáž doprovodila hudební skupina Ritornello vedená Michaellem Pospíšilem, jejíž podání svatovávského chorálu vyvolalo spontánní potlesk.

Od 27. do 30. září 2012 byly vystavené listiny za přísných bezpečnostních podmínek zpřístupněny veřejnosti. Zájem předčil původní očekávání; lidé stáli v dlouhé frontě, aby směli strávit nanejvýš patnáct minut v místnosti s historickými dokumenty. Potvrdilo se tak, že česká státnost a její dějiny nejsou lidem lhostejné. Pro většinu vzdělaných obyvatel České republiky je a zůstává dědičný královský titul Přemysla Otakara I. milníkem dějin. *Zlatá bula sicilská* je dodnes zmiňována v politických debatách v souvislosti s hledáním počátků české suverenity a jí zdánlivě protikladné lenní závislosti českých panovníků na říši. Někdy s v těchto souvislostech události roku 1212 dezinterpretují. Jejich původní význam bývá aktualizován podle moderních potřeb, jindy je naopak bagatelizován. I přesto však *Zlaté buly sicilské* patří jedno z čelných míst v národní paměti. ■

EVA DOLEŽALOVÁ a JOSEF ŽEMLIČKA,
Historický ústav AV ČR, v. v. i.

Na odborném kolokviu vystoupili specialisté na dějiny raného evropského středověku. Jedním z nich byl spoluorganizátor výstavy i kolokvia Josef Žemlička z Historického ústavu AV ČR.

PŮLSTOLETÍ ESO

– když se spojí síly

Už padesát let je astronomickou vlajkovou lodí starého kontinentu Evropská jižní observatoř, která náleží k nejproduktivnějším astronomickým pozorovatelnám světa. Z pěti zakládajících členských zemí – Belgie, Francie, Německo, Nizozemska a Švédsko – se rodina ESO postupně rozšířila na současných 14 států, Česká republika se zapojila jako třináctá v roce 2007. Ústředí ESO sídlí od roku 1981 v Garchingu nedaleko Mnichova, není tedy divu, že se právě v mnichovském paláci Residenz odehrála 11. října 2012 slavnost k půlstoletí jedné z prvních vskutku evropských vědeckých organizací, jež dala světu řadu významných objevů a loni vyústila v udělení Nobelovy ceny za fyziku pro Briana P. Schmidta.

Generální ředitel ESO prof. Tim de Zeeuw a prezident jejího řídicího výboru prof. Xavier Barcons uvítali na 250 významných hostů slavnostního večera, mezi nimi vrcholné představitele členských zemí a Chile, sedm ministrů a dva velvyslance. V Císařském sále se střídali významní řečníci, observatoř se připomínala prostřednictvím filmových záběrů a slavnost završil akt podpisu stvrzujícího společnou evropskou ambici na vybudování nejostřejšího oka do vesmíru. Jím je extrémně velký dalekohled E-ELT, který bude disponovat 39metrovým průměrem zrcadla složeného ze 798 šestistěnných skleněných dílů o úhlopříčce 1,4 metru a tloušťce pouhých 50 milimetrů. Představitelé členských států spolu s profesory Zeeuwem a Barconsem se upsali přímo na prototyp zrcadlového segmentu budoucího největšího optického teleskopu na světě. Chilský ministr zahraničí Alfredo Moreno k tomu připomněl, že jeho země má ty nejlepší podmínky pro pozorování oblohy. Chile si považuje příležitost být hostitelskou zemí ESO i 50leté spolupráce při odhalování záhad Vesmíru. Evropská jižní observatoř provozuje v chilské poušti Atacama tři „hvězdárny“ světové

úrovně: La Silla, Paranal a Chajnantor. Na Paranal slouží nejvyspělejší pozemní dalekohled pracující ve viditelném světle VLT a současně největší přehlídkový dalekohled pro infračervenou oblast na světě VISTA. ESO je zároveň evropským zástupcem největšího astronomického projektu všech dob – teleskopu ALMA, který vzniká na planině Chajnantor.

Světovou třídu „hvězd“, které toho večera zářily v Císařském sále, potvrdila ve svém projevu také německá federální ministryně pro vzdělávání a výzkum Annette Schavan, která uvedla, že vedoucí pozici si chce ESO podržet i v budoucnosti a k zodpovězení některých otázek astrofyziky jí pomůže právě dalekohled E-ELT. Její bavorský kolega dr. Wolfgang Heubisch vyzdvihl nemalý přínos vynikající „značky“ ESO ve vědecké krajině zaručující Bavorsku, že bude i nadále přitahovat špičkové vědce z celého světa.

Loňský nobelista Brian P. Schmidt ve svém ohlédnutí za Evropskou jižní observatoř glosoval, že neví, jestli je budoucnost stejně jasná jako ESO, ale ESO je budoucností astronomie.

Svátečnímu večeru předcházelo třídní zasedání výboru ESO a jeho členských zemí, kterého se zúčastnil prof. Jan Palouš, zástupce České republiky v Radě ESO. V kavárně netradičně řešené budovy garchingského ústředí ESO jsme využili chvíli a položili mu několik otázek.

ESO přináší prospěch nejen astronomům, tedy věd, ale také průmyslovým subjektům členských zemí. Česko má teď nejnovější „železko v ohni“, resp. na observatoři La Silla...

AV ČR vyčlenila ze svého programu přístrojových investic přes devět milionů korun, které investovala do robotizace dánského dalekohledu s primárním zrcadlem o průměru 1,52 m umístěného na observatoři La Silla. Práce provádí česká firma z Hradce Králové Project Soft. V Garchingu teď slyším obrovskou chválu, Češi dokonce

Zleva: Claes Fransson, Brian P. Schmidt a Jan Palouš

VŠECHNA FOTA: STANISLAVA KYSELOVÁ, AB

objevili a odstranili nějaké staré závady. Tím, že dalekohled automatizovali a zpřístupnili vše na internetu, umožnili jeho ovládání na dálku, například z Prahy. Investicí naši astronomové ročně získali šest měsíců pozorovacího času tohoto dalekohledu na šest let. Částečně se to bude dít na dálku, částečně budou vědci pracovat přímo v Chile. O pozorovací čas se dělí tři instituce – Astronomický ústav AV ČR, Astronomický ústav UK a Masarykova univerzita v Brně. Na robotizaci pracovali schopní lidé a vše se dělalo podle moderních standardů, čímž jsme pro Evropskou jižní observatoř hodně stoupli v ceně. Nyní pravděpodobně získáme další zakázky nebo úkoly, které bychom tentokrát dělali nejen za české peníze.

Česká republika přistoupila k ESO v roce 2007, ale již předtím se na jihoamerickém kontinentu, konkrétně v Argentině, podílela také na projektu Pierre Auger segmenty zrcadel pro fluorescenční teleskopy (viz AB 1/2006). Nyní ESO plánuje nový ambiciózní projekt extrémně velkého dalekohledu E-ELT. Co schází k jeho zahájení?

Letos v červnu zde v Garchingu hlasovalo šest zemí – ČR, Rakousko, Německo, Švýcarsko, Švédsko a Nizozemí – pro výstavbu největšího dalekohledu na světě. Další čtyři státy hlasovaly ad referendum: v době hlasování neměly jejich delegace povolen souhlas, ale předpokládají, že ho získají do příštího zasedání Rady ESO. Na právě ukončeném jednání představitelů ESO se Belgie písemně vyjádřila pro stavbu, takže zbývá Velká Británie, Itálie a Finsko, které doufají, že do prosincového zasedání Rady budou schopné říci závazně ano. Při souhlasu deseti ze čtrnácti členských států může projekt začít za podmínky, že se velké zakázky mohou zadávat až tehdy, bude-li zajištěno 90 % financí. K tomu jsou třeba alespoň dva větší státy, protože česká ekonomika tvoří jen 1,5 % z celku.

Rýsuje se již patnáctý členský stát – Brazílie. Pokud vím, ESO spolupracuje s daleko více zeměmi.

Brazílie je novým přístupujícím – prvním mimoevropským – státem. Ještě je třeba ratifikovat přístupní smlouvu brazilským parlamentem. Organizace ESO si vytkla několik cílů. Je to především budování špičkových teleskopů na těch nejlepších místech, aby se dosáhlo nejkvalitnějšího pozorování. Dále se jedná o pěstování astronomie jako takové, tedy nejen rozvíjení přístrojů, ale i výuku astronomie atd. V tomto smyslu spolupracujeme skutečně bez hranic. V kontextu členských států je strategií ESO zadávat zakázky na bázi soutěže mezi jejich firmami. V projektu ALMA zastupuje ESO Evropu a spolupracuje se Severní Amerikou a východní Asií, tj. Japonskem a Taiwanem.

Nakolik pomáhá rozvoji latinskoamerické astronomie, že má na svém území umístěno nejlepší astronomické zařízení na světě? Má vůbec takovou kapacitu?

Pomáhá to velice, zvláště Chilánům – řekl bych, že je to více než dostatečné. Za své území, které ESO částečně koupilo a z části dostalo darem, dostávají 10 % času

na všech přístrojích ESO, což je hodně. Ani na jejich využití nemají vlastní kapacitu. Evropané záhy našli nejjednodušší způsob, jak získat pozorovací čas v Chile – oslovit kamaráda, který tam pracuje, a pozorovat pod vlajkou Chile. Pro ostatní pozorovací čas je velká konkurence.

Půlstoletí ESO „vygenerovalo“ loňského nobelistu za fyziku Briana P. Schmidta, který pracoval na dalekohledu VLT na Paranal a jehož doménou jsou supernovy Ia. To je ohromný úspěch...

Teleskop VLT pracuje intenzivně a jedná se o velmi produktivní observatoř. První dalekohled byl uveden do provozu v roce 2000, což není tak dlouho, a Nobelova cena přišla za objev zrychlující se expanze vesmíru. Tu dokázal Schmidtův tým zjistit pomocí metody proměrování vzdálenosti vesmíru, která je založena na supernovách Ia. Supernovy jsou konečné fáze vývoje hvězd, kdy hvězda začne kolabovat do sebe (kolaps jde zevnitř ven, nejprve zkolabuje střed, na to padají vnější oblasti, odrazí se od hustého středu a expandují do okolního prostoru). Hvězdy se vyvíjejí, až přejdou do stadia, kterému říkáme bílý trpaslík, což je hvězda o hmotnosti menší než 1,4 hmotnosti Slunce. A protože hvězdy rády žijí ve dvojcích, které obíhají okolo společného těžiště, může být

K výročí ESO vyšly také dvě výpravné publikace. *Obrazová kniha Europe to the Stars* pochází od autorů Goverta Schillinga a Larse Lindberga Christensena.

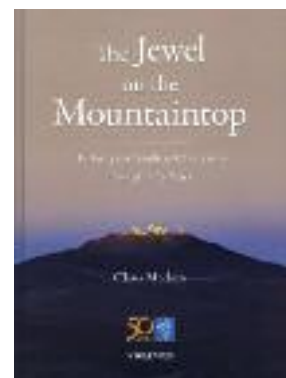
Zleva: Daniel Weselka, Tim de Zeeuw a Xavier Barcons

bílý trpaslík ve dvojnici. Jeho partner ve dvojhvězdě se během svého vývoje nafoukne do tzv. obřího stadia a hmota začne přetékat na bílého trpaslíka. S. Chandrasekhar dříve předpověděl limitu bílých trpaslíků – bílý trpaslík může existovat jen do již zmíněné hmotnosti, když jí dosáhne, zkolabuje a stane se z něj neutronová hvězda. A právě tento kolaps je supernova Ia, která uvolní vždy stejné množství energie, tudíž i absolutní hvězdná velikost supernovy Ia je vždy stejná. Pak se dá stanovit i její vzdálenost.

Čím lépe budou astronomové do vesmíru vidět, tím více toho budeme vědět také my ostatní. Do druhého půlstoletí své existence vstupuje ESO stvrzením výstavby Evropského extrémně velkého dalekohledu E-ELT s průměrem primárního zrcadla 39 metrů. Profesor de Zeeuw říká: Pokud by se naše společnost přestala zajímat o vědu, odsoudila by se. Bez brilantního myšlení a základního výzkumu se neobejde. ■

MARINA HUŽVÁROVÁ

DLouholetý popularizátor ESO, astronomie i vědy obecně Claus Madsen sestavil obsáhlou retrospektivu Evropské jižní observatoře The Jewel on the Mountaintop.

TELČ centrem

Česká památková věda, jež se v posledních dvou dekádách výrazně prosazuje i v celosvětovém měřítku, se od října může těšit z nového špičkového pracoviště v oboru interdisciplinárního výzkumu materiálů, technologií a metod pro dlouhodobou udržitelnost hmotného kulturního dědictví. Ústav teoretické a aplikované mechaniky AV ČR (ÚTAM) totiž 9. října 2012 otevřel Centrum excellence Telč (CET), v němž budou čeští i zahraniční badatelé zkoumat životnost stavebních materiálů.

S přízněností akademického ústavu s městem, jehož goticko-renesanční urbanistický celek v historickém centru patří mezi tucet českých památek zapsaných na Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, se váže k roku 1995, kdy zde ústav vybudoval detašované pracoviště ARCHISS (Associated Research Centre for Historic Structures and Sites – Centrum pro historické konstrukce a sídla). Prostřednictvím telčského pracoviště získal výzkum v ÚTAM ve sféře architektonického dědictví a historických sídel na intenzitě; badatelské skupiny do současnosti v oblasti „památkové vědy“ řešily (či řeší) dvě desítky mezinárodních výzkumných projektů a desítku projektů národních. Na sklonku devadesátých let 20. století se ústav zařadil mezi trojlístek českých center excellence, jež získala podporu Evropské komise v programu INCO (International Scientific Cooperation Activities) coby Centrum excellence ARCCHIP (Advanced Research Centre for Cultural Heritage Interdisciplinary Projects). Mimořádnou kvalitu památkového výzkumu dokládají i dvě prestižní ocenění (Grand Prize a Europa Nostra), která obdržel mezinárodní badatelský tým za projekt *Noemova archa* (ÚTAM-ARCCHIP na něm participoval) za nejlepší výzkum v oblasti kulturního dědictví. Vědci zkoumali, jaký vliv mají změny klimatu na významné evropské stavby, mj. též na pražské památky poškozené zdrucujícími povodněmi z roku 2002. Vznik telčského centra tak představuje další krok k prohloubení vynikajících vědecko-výzkumných aktivit ÚTAM.

Do ostrého provozu uvedli CET (zleva) místopředseda AV ČR Miroslav Tůma, hejtmán Kraje Vysočina Jiří Běhounek a ředitel Ústavu teoretické a aplikované mechaniky AV ČR Miloš Drdáký.

Moderní pracoviště v oboru interdisciplinárního výzkumu materiálů, technologií a metod pro dlouhodobé udržení kulturního dědictví disponuje již od počátku své existence mimořádnou infrastrukturou. Podle ředitele ÚTAM Miloše Drdákého tak budou vědci mnohem snadněji navrhovat například rekonstrukce památkových objektů. CET již několik měsíců funguje ve zkušebním a ověřovacím provozu a zdejší badatelské týmy zahájily řešení několika projektů; aktuálně je zde k dispozici laboratoř biologie, před dokončením je chemická a fyzikální laboratoř. „Výzkum rozjedeme naplno na začátku příštího roku, kdy zahájíme tzv. roční startovací výzkumný program, který bude ještě plně hrazen z evropských fondů. Od roku 2014 hradíme všechny náklady z vlastních projektů a z institucionální podpory,“ doplňuje Miloš Drdáký. Jakmile bude Centrum v plném provozu, začne participovat na mezinárodních projektech a začlení se do evropských výzkumných infrastruktur. To byl ostatně jeden z hlavních cílů projektu – pomoci základnímu i aplikovanému výzkumu, který je lokalizován v Kraji Vysočina, aby dosáhl světové úrovně – a to konkrétně tak, že se zapojí do evropského výzkumného prostoru a vytvoří podmínky pro spolupráci s dalšími badatelskými institucemi v Česku i v zahraničí. Důležitou prioritou je taktéž podpora spolupráce se soukromou sférou.

Akademie věd ČR, jak uvedl její místopředseda

Miroslav Tůma, umístění elitního pracoviště (jednoho ze sedmi vznikajících center excellence) v jihlavském regionu podporuje: „Těší mne, že vzniklo právě v Telči, ačkoli zaznívaly i takové názory, že by obdobná pracoviště, jež se budují s podporou strukturálních fondů Evropské unie, měla vznikat rovněž v české metropoli. Je však jistě dobré, že se výzkumná centra distribuují po celém Česku. Telč jsem navštívil v srpnu, kdy byl do provozu uveden klimatický tunel, a řekl bych, že se zde již nyní pěstuje kvalitní věda, jejíž výsledky jsou do budoucna pro Akademií věd velkým příslibem.“

památkové vědy

Vznik Centra kvitoval i hejtman Kraje Vysočina Jiří Běhounek, podle něhož se tento region (donedávna z hlediska vědy a vzdělávání poněkud opomíjený) rázem začlení mezi oblasti s perspektivní vědecko-výzkumnou základnou. „Vedle již vybudovaného telčského pracoviště, jež bezpochyby posune vědu v regionu na vyšší úroveň, usilujeme o navázání přeshraniční spolupráce s rakouskými institucemi a podporujeme rozšíření vzdělávacích aktivit Vysoké školy polytechnické v Jihlavě,“ uvedl Jiří Běhounek, který CET otevřel společně s Milošem Drdácem a Miroslavem Tůmou za účasti vědeckých i politických osobností – mezi jinými předsedy Ekonomické rady AV ČR Petra Bobáka, ředitele Centra výzkumu globální změny Michala V. Marka, senátora Miloše Vystrčila, poslance PČR Václava Mencla, bývalého ministra kultury Václava Jehličky či starosty Telče Romana Fabeše.

Výzkum materiálů a konstrukcí studují v současnosti tři desítky vědců prostřednictvím čtyř testovacích jednotek – radiografického pracoviště pro rentgenovou mikro- a nanotomografii, jež zprostředkuje studium životnosti a degradačních procesů v konstrukčních materiálech a jejich povrchových úpravách; aerodynamického a klimatického tunelu (Laboratoř klimatického tunelu Vincence Čeňka Strouhala), který umožňuje mj. simulovat rozdílné klimatické jevy (vítr, teplota, sluneční radiace, příválové deště či vlhkost), jimž budovy a památky čelí (více viz AB 10/2012); modulu specifických sítí, databází a nástrojů pro účinné sledování vlivu klimatu na chování a životnost materiálů a konstrukcí; mobilní laboratoře,

kteřou lze například využít při ochraně památek před účinky povodní i při popovodňových stavech.

Vlastní výzkumný program *Materiály, technologie a metody pro dlouhodobou udržitelnost hmotného kulturního dědictví* rozčlenil ÚTAM na tři části: modelování chování historických i moderních materiálů a konstrukcí při synergickém působení klimatických činitelů; studium životnosti a degradačních procesů v konstrukčních materiálech a jejich povrchových úpravách pokročilými experimentálními metodami; materiály, technologie a metody pro dosažení dlouhodobé udržitelnosti památek.

Cílem prvního balíčku úloh, který využije služeb již zmíněného klimatického tunelu, bude navrhnout řešení otázek aeroelastického a aerodynamického chování konstrukcí, modely a návrhy opatření pro zvýšení pohody prostředí v sídelních útvarech a v okolí dopravních staveb prostřednictvím simulace různých klimatických parametrů působících na budovy, historické objekty či památky. V druhém podprogramu chtějí vědci mj. získat poznatky o stárnutí a korozi materiálů (především kovů, kamene a anorganických kompozitů) a nalézt způsoby, jak chránit jejich povrch. Záměrem je také získat data o životnosti historických materiálů, navrhnout metodiku a monitorovat chování materiálů a konstrukcí včetně sledování poruch na památkách. Třetí část výzkumného programu si klade za cíl například vyvinout nové materiály a technologie, které budou kompatibilní s historickými materiály a technologiemi a jichž bude možné využít při stabilizaci a restaurování degradovaných historických materiálů či na prodloužení jejich životnosti a životnosti historických objektů. Důležité bude také vytvoření metodiky a nástrojů pro posuzování a hodnocení dopadů rozvojových programů (cestovní ruch, lokalizace, nová architektura apod.) na udržitelnost památkových a socioekonomických kvalit historických sídel a nástrojů pro integraci památek do urbanizovaného prostředí.

Předpokládané výsledky aplikovaného výzkumu telčského centra spolu se zdejšími laboratorními zázemím jistě zkrátí cestu od výzkumu k inovačnímu využití v praxi, a naplní tak jednu z nejdůležitějších současných priorit Evropské unie v oblasti vědy a výzkumu – inovacemi a novými postupy vytvořit prostředí, jež bude konkurovat světovým vědeckým velmocem. Více naleznete na <http://cet.arcchip.cz/>.

LUDEK SVOBODA

Centrum excellence Telč bylo vybudováno převážně s podporou evropských fondů.

Zleva: Odborný pracovník Vladimír Novák připravuje vzorky materiálů pro mikroskopii.

Hejtman Jiří Běhounek (vlevo) s vedoucím mobilní laboratoře CET Janem Válem

Badatelé Radomil Král a Stanislav Hračov v klimatickém tunelu

AFRIČTÍ VĚDCI v dialogu s politiky

OBĚ FOTA: MARKUS SCHOLZ, ARCHIV LEOPOLDINA

Expertní rada evropských akademií (European Academies Science Advisory Council), jejímž posláním je poskytovat poradenství politickým činitelům, uspořádala společně s obdobně zaměřenou organizací NASAC (Network of African Science Academies) konferenci o dialogu vědy s politikou. Setkání, jež se uskutečnilo v půli září v Leopoldině, sídle EASAC v Halle nad Sálou, bylo tentokrát výjimečné, neboť tematicky přesahovalo na černý kontinent. Afričtí vědci nebyli na sympoziu přítomni náhodou – většina problémů, ať jde o geneticky modifikované plodiny, energetiku, infekční choroby, znečištění životního prostředí, klimatické změny či uchování biodiverzity, má globální přesah a důsledky.

Zástupce ředitele odboru energetiky Akademie věd Jižní Afriky Takalani Rambau

Africká akademická obec se sdružuje v několika mezinárodních organizacích. Mezi nejvýznamnější patří Akademie věd rozvojového světa (Academy of Sciences for the Developing World – TWAS), kterou v italském Terstu v roce 1983 založili renomovaní vědci pod vedením pákistánského nositele Nobelovy ceny za fyziku Abduse Salama, aby pomáhala významným vědcům z třetího světa. Podobně jako v případě západoevropských akademií má TWAS formát učené společnosti. Na jednom z jejích zasedání (Terst, 1985) následně vznikla Africká akademie věd (African Academy of Science – AAS) se sídlem v keňském Nairobi. Obě organizace mají individuální členství, udělují ceny za mimořádné výsledky a disponují grantovými programy jak pro jednotlivce, tak pro výzkumné týmy. Svou činností chtějí především přispívat k rozvoji špičkové vědy a technologie v Africe i v africké diaspoře.

O rok později (1986) vznikla Islámská akademie věd (Islamic World Academy of Sciences – IAS) coby poradní orgán Organizace islámské spolupráce (Organization of Islamic Cooperation – OIC) se sídlem v jordánském Ammánu, která sdružuje akademie z šestnácti muslimských zemí (z toho čtyři africké). IAS získává podporu od mnoha grantových agentur, výzkumných institucí, finančních a průmyslových subjektů z celého světa a má podobné cíle jako předchozí dvě učené společnosti. Její úlohou je také rozvoj vědecké tradice islámské civilizace.

Africké akademie věd se spolu s dalšími akademiemi z celého světa spojují v Interakademickém panelu (InterAcademic Panel – IAP) – organizace aktuálně čítá přes 100 organizací, z toho 17 z Afriky; 69 akademií, z toho osm afrických, se sdružuje v obdobném Interakademickém lékařském panelu (InterAcademy Medical Panel – IAMP), který rovněž sídlí v Terstu. IAP i IAMP podporují velkým dílem projekty mezinárodní spolupráce v rozvojových zemích.

Zleva: výkonná ředitelka EASAC Christiane Diehlová, programová ředitelka NASAC Jackie Olangová a vedoucí styčné kanceláře EASAC v Bruselu Sophie Vonthournoutová

Integrační proces afrických států vyvrcholil v září 1999 založením Africké unie (African Union – AU), jež je nástupkyní Organizace africké jednoty (Organisation of African Unity – OAU). V mnoha oblastech si klade podobné integrační cíle jako Evropská unie, a to i v oblasti výzkumu, vývoje a inovací. Od roku 2009 poskytuje AU na základě dohody uzavřené s Evropskou komisí granty na celoafrické výzkumné projekty. Politický život v afrických zemích se jistě mnohde vymyká evropským standardům a také postavení vědy a výzkumníků je na rozdíl od Evropy spíše podřadné. Zázemí pro vědeckou práci, laboratoře a financování výzkumu jsou v Africe většinou v zárodečném stadiu a silně podfinancované – pokud nepočítáme tradičně dobrý egyptský výzkum a současný rozvoj pracovišť v Marockém království. Špičková pracoviště nalezneme zejména v Jihoafrické republice. Podle bývalého předsedy AAS a výkonného ředitele TWAS Mohameda H. A. Hassana mají ambice dosáhnout mezinárodních standardů excelence například také imunologické biotechnologické laboratoře v Kamerunu, Africké středisko meteorologických aplikací v Nigeru nebo Africké technologické středisko v Senegalu. Mnoho afrických vlád, například Nigérie a Tanzánie, nedávno do rozvoje vědy a technologií investovalo a zavázalo se k dodržování demokratických principů jejich řízení.

Sdružení afrických akademií věd NASAC vzniklo pod záštitou AAS a IAP 13. prosince 2001; v současnosti jej tvoří 17 afrických akademií věd. Stejně jako EASAC poskytuje poradenství a vědecké expertizy k tématům relevantním pro politická rozhodování činěná jak na úrovni Africké unie, tak v domovských zemích. Programová ředitelka NASAC Jackie Olangová představila na konferenci v Halle nad Sálou dosavadní činnost a plány sdružení a uvedla, že v současnosti se realizuje několik programů v oblasti vzdělávání, vodohospodářství, podpory zapojení žen do výzkumu, budování administrativní infrastruktury a pořádají se konference o klimatických změnách a potravinovém zabezpečení. Z evropských akademií spolupracují s NASAC prozatím Nizozemská královská AV, Německá AV Leopoldina a britská Královská společnost.

Proces dialogu v afrických poměrech nastínil na několika případech dr. Takalani Rambau z Jihoafrické AV. Akademické, občanské a neziskové organizace jsou v Africe zvyklé přijímat podporu přímo z Evropy a Ameriky a mají doposud velice nízké povědomí, jak AU a jiné panafrické organizace fungují. Stává se, že jednotliví odborníci předkládají politikům nejednoznačná prohlášení, například ve věci geneticky modifikovaných plodin nebo infekčních chorob, přičemž se otvírá prostor pro korupční jednání politiků vůči bohatým biotechnologickým či farmaceutickým společnostem ze severu, případně z jihovýchodní Asie; je proto nutné, aby akademie pomáhaly při utváření nezaujatého stanoviska. Nestrannost lze zajistit tak, že se vědci ze zapojených afrických akademií budou kromě stálých výborů pro jednotlivé vědní oblasti sdružovat také v pracovních skupinách a následně zveřejňovat aktuální konsensus k dané problematice, případně konkrétní doporučení. NASAC má rovněž reprezentovat hlas africké vědy, který při stávající situaci místních médií není příliš slyšet, dále chce propojit špičková africká pracoviště a vytvářet lepší obraz místních akademií v médiích a na veřejnosti.

Africké akademie mají zájem o vědeckou spolupráci v celém spektru základního a aplikovaného výzkumu. Mezi perspektivní oblasti patří biotechnologie, respektive geneticky modifikované plodiny a rozvoj zemědělství a potravinářské výroby; hydrologie, a to především hospodaření s vodou; geologie a hornictví, tedy racionální využívání přírodních zdrojů; rozvoj školství, etnografie (uchování kulturní diversity přírodních národů); medicína – a to jak zajištění základní zdravotní péče, tak i boj s epidemiemi infekčních chorob (například AIDS a malárie); energetika – zejména zajištění soběstačnosti a budování průmyslové infrastruktury; biologie (ochrana přírody a unikátních ekosystémů).

Akademie věd ČR tradičně spolupracuje s Akademií pro vědu a technologie Arabské egyptské republiky (Academy of Scientific Research and Technology of

the Arab Republic of Egypt – ASRT) a od roku 2007 s Národní výzkumnou nadací (National Research Foundation – NRF) v JAR. V současnosti AV ČR též jedná s Jihoafrickou národní kosmickou agenturou (South African National Space Agency – SANSa). Spolupráci by měla zastřešit dohoda s Akademií věd Jižní Afriky (Academy of Science of South Africa – ASSA). Vědecká pracoviště v ČR tak mohou prohlubovat spolupráci s africkými výzkumnými organizacemi a africkými vědci, kteří vystudovali na českých vysokých školách.

Rozsáhlejší spolupráci ve vědě a výzkumu nemohou africké ani evropské akademie financovat přímo. Je však třeba hledat podporu Evropské unie, což je efektivní podoba rozvojové pomoci, která je přínosná pro oba světadíly. Evropské akademie se prostřednictvím

FOTO: ARCHIV AUTORA

EASAC snaží pomoci právě v oblasti poradenství a komunikace s politickou reprezentací na národní i evropské úrovni, aby byla přijata politická opatření a využívaly se technologie, které budou prospěšné obyvatelstvu a šetrné k životnímu prostředí.

Velkou nadějí Afriky a vůbec celé jižní polokoule je technologický a hospodářský rozvoj Číny, Brazílie, Indie, Indonésie a dalších – donedávna „chronicky“ rozvojových – zemí. Ostatně i členské státy Sdružení národů jihovýchodní Asie (Association of South East Asian Nations – ASEAN) se do jisté míry integrují a koordinují svou politiku. I v této části světa se podle dr. Rudieho Trienese z Nizozemské královské AV formuje obdobná organizace, jakou je EASAC – Expertní rada pro vědu Jihovýchodní Asie (South East Asia Science Advisory Council – SEASAC). ■

ROBERT ZIKA,
Kancelář Akademie věd ČR

Leopoldinu založil 1. ledna 1652 císař Leopold I. Jde o nejstarší německou učenou společnost, resp. akademii všech německy mluvících zemí. Klasicistní budova z r. 1792 Leopoldině slouží teprve od r. 2009. Původně patřila svobodným zednářům a později Univerzitě Martina Luthera v Halle a Wittenberku.

AKADEMIE VĚD HUMANITNÍCH A SPOLEČENSKÝCH

Potřeba podpory meziakademické spolupráce v humanitních a společenských vědách zdaleka nevyvstává jen v současné době, jak by se mohlo zdát. Naopak už v roce 1919 vznikla Mezinárodní akademická unie (Union Académique Internationale – UAI), aby iniciovala a podporovala mezinárodní spolupráci na projektech, jejichž rozsah přesahuje možnosti národních akademií. Předsednictvo UAI hostila ve dnech 5.–7. října 2012 pražská Lannova vila.

Zatímco v počátcích byla Mezinárodní akademická unie převážně evropskou záležitostí (zámořské země zastupovaly jen Spojené státy a Japonsko), v současnosti sdružuje na osmdesát institucí akademického typu z více než šedesáti zemí čtyř kontinentů. Mezi dvaadvaceti zakládajícími členy byla rovněž Česká akademie věd a umění a Královská česká společnost nauk, jejichž členství přešlo plynule na ČSAV, později na Akademii věd ČR. Stálý sekretariát unie sídlí v Bruselu při belgické Královské akademii.

Akademická unie svolává každoročně (s výjimkou válečných let 1940–1946) valné shromáždění, jež se v sudých letech zpravidla koná v domovském městě Bruselu, v lichých letopočtech v některé z členských zemí – Akademie věd České republiky organizovala shromáždění v roce 1995; letošní zasedání hostila indická Akademie literatury (viz AB 4/2012).

V čem spočívá podpora mezinárodní spolupráce? Jde o velké projekty především rozsáhlých korpusů, kritických edicí, slovníků a tematických encyklopedií; na některých participují také společenskovědní ústavy AV ČR i jednotlivci: jsou to *Corpus Vasorum Antiquorum*, *Dictionnaire du Latin Médiéval*, *Moravia Magna*, *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, *Corpus Philosophorum Medii Aevi*; projekt *Clavis monumentorum litterarum Bohemiae* vypracoval a dosud řídí Kabinet pro klasická studia Filosofického ústavu AV ČR. Dalšími velkými projekty jsou např. *Monumenta Musicae Byzantinae*, *Dictionnaires Sumérien et Assyrien*, *Fontes Historie Africanae*, *Œuvres de Grotius*, *Atlas Linguistique de la Chine et du Pacifique*, *Corpus Iuris Islamici*, *Encyclopaedia Iranica*, *Corpus Fontium Manichaeorum*, *Corpus Christianorum/Series Apocryphorum*, *Corpus Antiquitatum Americanensium*.

Jak moc se Mezinárodní akademická unie změnila za 93 let své existence, mi prozradil její prezident Janusz Kozłowski (na fotografii s Janem Paloušem):

Spolupráce mezi akademiemi je nezbytná především kvůli dlouhodobým projektům. V současnosti, jak můžete vidět na

FOTO: LUDĚK SVOBODA, AKADEMICKÝ BULLETIN

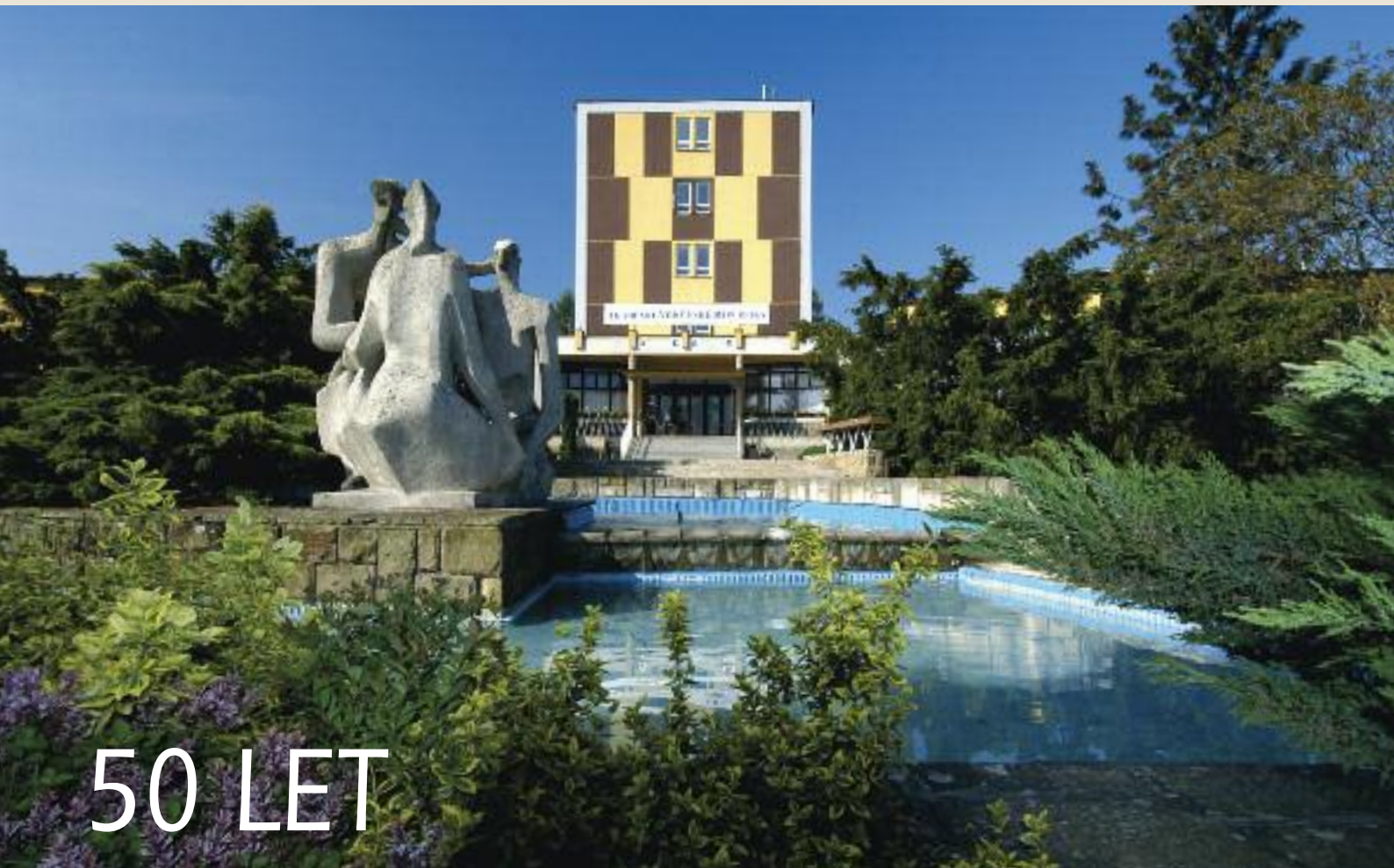
financování výzkumu, podporují organizace pouze dvou-, tří- či maximálně pětileté projekty. My naopak podporujeme některé projekty už po celých 90 let. To je tedy hlavní výhoda UAI ve vztahu k financování projektů. A rovněž důvod, proč je spolupráce mezi akademiemi nejen v Evropě, ale i ve světě tak důležitá.

Navzdory dlouhé době trvání přibližně sedm desítek projektů vždy po pěti letech testujete. Co nejzajímavějšího teď chystáte?

Hodnotíme každých pět let systémem peer review od různých vědců, kteří nejsou v projektu zainteresováni. Tak získáváme objektivní názor na vývoj jednotlivých projektů. Nyní jich běží přibližně sedmdesát a připravujeme nové. Jedním z nejdůležitějších témat je původ a rozvoj středomořských měst. Na tomto velkém projektu spolupracují všechny akademie kolem Středozemního moře a také některé další země. Projekt navázal na loňské sympozium na toto téma v Barceloně, jehož se zúčastnilo mnoho vědců ze středomořských států. Další z důležitých projektů se týká vztahu arabské a evropské vědy během pozdní středověké éry – počátku renesance. To byla doba velkých objevů arabské vědy a také navazování vztahů mezi vědou arabskou a evropskou. Projektu se pochopitelně účastní i několik akademií z arabských zemí a také ze Světové islámské akademie věd, která je členem mnohých akademických unií.

Ačkoli se zaměřujete především na humanitní vědy, stále více se otevíráte vědám sociálním...

Už při založení UAI kladly zakládající akademie důraz na humanitní a sociální vědy. Po druhé světové válce jsme částečně ztratili kontakt se sociálními vědami, ale nyní se k nim chceme vrátit a máme z této oblasti také několik projektů. Oxfordská univerzita nyní například publikuje projekt zaměřený na lidskou důstojnost, důstojnost lidského bytí, což je typické bádání v sociálních vědách.

50 LET

MIKROBIOLOGICKÉHO ÚSTAVU AV ČR

Současná moderní instituce čítající na 600 pracovníků zabývajících se mikrobiologickým výzkumem na celkem třech pracovištích oslavuje letos padesáté výročí své existence. Ačkoli je vznik Mikrobiologického ústavu ČSAV datován do roku 1962, jeho počátky lze hledat již v roce 1948, kdy prof. Ivan Málek vytvořil na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Hradci Králové pracovní skupinu, která se stala základem Mikrobiologického oddělení Ústředního ústavu biologického. Po založení Československé akademie věd v roce 1952 přešla tato skupina z Hradce Králové do pražských Dejvic a v rámci tehdy vzniklého Biologického ústavu

ČSAV bylo ustaveno Mikrobiologické oddělení. Dva roky po svém oficiálním zrodu se již samostatný Mikrobiologický ústav ČSAV přestěhoval v roce 1964 do nového areálu biologických ústavů ČSAV v Praze-Krči. Součástí Mikrobiologického ústavu byla od samého začátku také Laboratoř pro výzkum řas v Třeboni a Laboratoř gnotobiologie v Novém Hrádku.

*Základní kámen Mikrobiologického ústavu
– Ing. arch. Ivo Vacík a akademik Ivan Málek (1958)*

*Nedatované fotografie z výstavby jednotlivých budov
v krčském areálu*

Podoba areálu krátce po dokončení (asi r. 1966)

Mikrobiologický ústav je od samého počátku koncipován jako širokospektrá vědecká základna, která spojuje směry přírodovědné, technické, zemědělské a lékařské mikrobiologie a disciplíny imunologické. Jeho věhlas byl spojen s vědeckou osobností zakladatele a prvního ředitele profesora Ivana Mála, jenž se významně zasloužil o československou mikrobiologii a přispěl zejména k metodě kontinuální kultivace mikroorganismů (profesor Málík byl z vedení ústavu odvolán v prosinci 1969). Pozici světově významného vědeckého pracoviště zajistilo ústavu spojení oborů mikrobiologie a imunologie a ve své době nové přístupy (například kontinuální kultivace mikrobů a vytvoření modelu bezmikrobních zvířat).

Mikrobiologický ústav AV ČR, v. v. i. (založen r. 1962)

Detašovaná pracoviště Nový Hrádek a Třeboň

Třeboň (stavba 1962)

Přelomka, stavba 1. ústavu AVČR v Novém Hrádku

Ivan Šalaš

Provoz kontinuální kultivace v areálu na Třeboníně

Práce na ústavu v Třeboníně byla vyvíjena od roku 1960. V roce 1960 bylo v areálu na Třeboníně uloženo 20000 litrů tekutiny, kterou začala kontinuálně pěstovat řasy. Tento proces byl optimizován v průběhu času, aby bylo možné udržovat vysokou produkci a zároveň minimalizovat náklady. V Třeboníně byla vyvinuta nová metoda pěstování řas v tenké vrstvě. Po dosažení optimálního stavu byly získány výsledky v roce 1965, kdy byl vyvinut nový způsob pěstování řas v tenké vrstvě. Tato metoda umožnila získávat velké množství řas v relativně malé objemu kultivace. Výsledky byly publikovány v roce 1966. Tato metoda byla dále rozvíjena a v roce 1967 byla upravena a v roce 1968 byla použita pro výrobu sacharidů. Ústav na Třeboníně pokračuje v průběhu času v dalším rozvoji a v roce 1969 byl založen nový ústav AVČR v Třeboníně.

Mlýn Opatovického mlýna

Dne 25. února 1971 došlo v průběhu neštěstí k úniku znečištěného prostředí, který se týkal jak řas, tak i vzdušného prostředí. Úniky znečištěného prostředí byly zadrženy v uzavřeném prostředí ústavu v Třeboníně. Úniky znečištěného prostředí byly zadrženy v uzavřeném prostředí ústavu v Třeboníně. Úniky znečištěného prostředí byly zadrženy v uzavřeném prostředí ústavu v Třeboníně. Úniky znečištěného prostředí byly zadrženy v uzavřeném prostředí ústavu v Třeboníně. Úniky znečištěného prostředí byly zadrženy v uzavřeném prostředí ústavu v Třeboníně. Úniky znečištěného prostředí byly zadrženy v uzavřeném prostředí ústavu v Třeboníně.

Provoz kontinuální kultivace (Šalaš a Málík, 1969)

Nová stavba v Třeboníně (2011)

Součástí detašovaného pracoviště v Třeboníně je od roku 1960 Laboratoř pro výzkum řas. Vedle technologických postupů pěstování a zpracování řas se zde zkoumají i základní biologické procesy, jako je fotosyntéza či životní cykly řas. Byl zde vyvinut nový způsob pěstování řas v tenké vrstvě – unikátní venkovní plošiny pro jejich pěstování byly uvedeny do provozu v objektu Opatovického mlýna. Laboratoř v Dukelské ulici pokračovala v základním výzkumu a založila významnou sbírku kmenů řas a sinic, která existuje dodnes.

Odborníci z gnotobiologické laboratoře v Novém Hrádku vyvinuli na žádost lékařů z motolské nemocnice speciální sterilní izolátor pro unikátní porod ohroženého dítěte do bezmikrobního prostředí. Starší sourozenci se narodili s vrozeným těžkým deficitem imunitního systému a po porodu zemřeli. Novorozeneц poslěze měsíc žilo ve sterilním prostředí, než po laboratorních testech a po kolonizaci neškodnými kulturami symbiotických bakterií mohlo být přeneseno do normálního mikrobiálního světa.

Oslavu výročí ústavu provázela výstava historických snímků. Dva z výstavních posterů jsou součástí této přílohy.

Za půlstoletí své existence se ústav stal největším pracovištěm v České republice, které nejen komplexně studuje vlastnosti mikroorganismů (bakterií, kvasinek, hub a řas) z hlediska základního výzkumu, ale věnuje se i jejich praktickému využití v průmyslu či medicíně, což vyústilo do mnoha biotechnologických aplikací. Hlavními směry zdejšího výzkumu jsou buněčná a molekulární mikrobiologie, genetika a fyziologie mikroorganismů a jejich rezistence vůči antibiotikům, produkce mikrobiálních metabolitů a jejich biotransformace a šlechtění produkčních kmenů. K důležitým oblastem patří ekologie a mikrobiální degradace organických polutantů. Část ústavu zaměřená na imunologickou problematiku se věnuje významu mikroorganismů ve fylogenetickém a ontogenetickém vývoji imunity a při vzniku autoimunitních chorob a v neposlední řadě imunoterapii nádorových onemocnění.

Krmení bezmikrobních selat

Stěry plísní z napadených archiválií v Knihovně AV ČR

Zaměstnanci Mikrobiologického ústavu jsou z více než poloviny vysokoškolsky vzdělaní pracovníci, diplomové či disertační práce zde vypracovává kolem dvou stovek posluchačů přírodovědných, lékařských, ale i technických, matematických či fyzikálních oborů. Kromě řady projektů je Mikrobiologický ústav zapojen společně s dalšími šesti ústavy Akademie věd ČR a dvěma fakultami Univerzity Karlovy v Praze do projektu BIOCEV, jehož cílem je realizace vědeckého centra excelence v oborech biotechnologií a biomedicíny. Mikrobiologický ústav vytváří expertní vědecké týmy, které odpovídají za oblast prokaryotické a eukaryotické mikrobiologie a imunologie.

Mikrobiologický ústav AV ČR, v. v. i. (založen r. 1962)

1965 Chludík a Liška-Valentová

1968 Šedivá a Janoušková

1970 Janoušek a Janoušková

1982 Janoušková

1983 Janoušková

1984 Janoušková-Šedivá

1986 Šedivá, Zemanová, Pátek, Fialová, Mladík

1988 Pátek, Mladík

1989 Mladík

1990 Mladík, Pátek, Janoušková, Šedivá

1991 Pátek

1992 Janoušková, Janoušková

1993 Fialová, Janoušková

1994 Janoušková, Janoušková, Janoušková

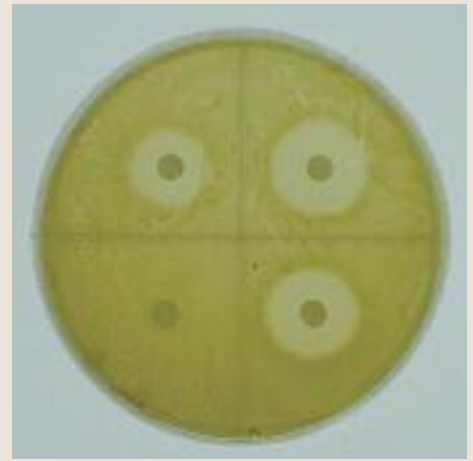
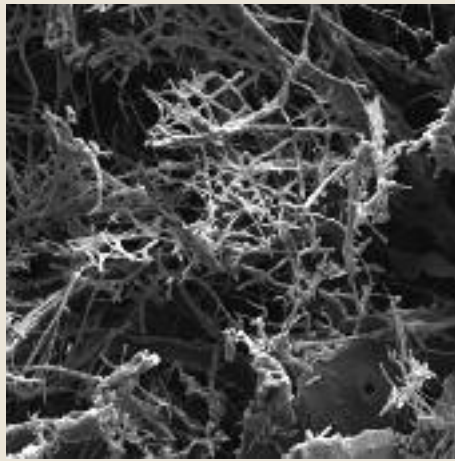

1995 Mladík

1996 Janoušková

Mikrobiologický ústav AV ČR, v. v. i.

Základní výzkumné organizační jednotky ústavu tvoří laboratoře, jež se vesměs tematicky sdružují ve vědeckých sektorech.

Sektor biogeneze a biotechnologie přírodních látek se zabývá především fyziologií a genetikou aktinomycet produkujících sekundární metabolity, dále genetikou, fyziologií a biotechnologií vláknitých hub. Další projekty sektoru se zaměřují na vznik rezistence bakterií vůči antibiotikům, na biotransformace přírodních látek a enzymové technologie. Součástí sektoru je biotechnologická hala, jejíž vybavení umožňuje ověřovat a optimalizovat fermentační technologie a připravovat biologicky aktivní látky ve větším měřítku, a dále sekvenční středisko.

Sektor buněčné a molekulární mikrobiologie se zaměřuje na výzkum molekulární biologie a genetiky prokaryotických i eukaryotických mikroorganismů. Studuje se zde regulace genové exprese, buněčná diferenciaci, vliv vnitřních a vnějších podmínek na buněčné funkce, mechanismy buněčného stárnutí, význam cytoskeletálního aparátu při buněčném dělení a molekulární základy bakteriální patogenicity.

Sektor fototrofních mikroorganismů sídlí u Opatovického rybníka v Třeboni. Výzkumný program se zaměřuje na studium fotosyntetických mikroorganismů, tj. zelených řas, sinic a fotosyntetických bakterií. Jedna z laboratoří studuje produkční technologie řas, jejich optimalizaci a zpracování produktů jakož i různé způsoby průmyslového využití řasové biomasy.

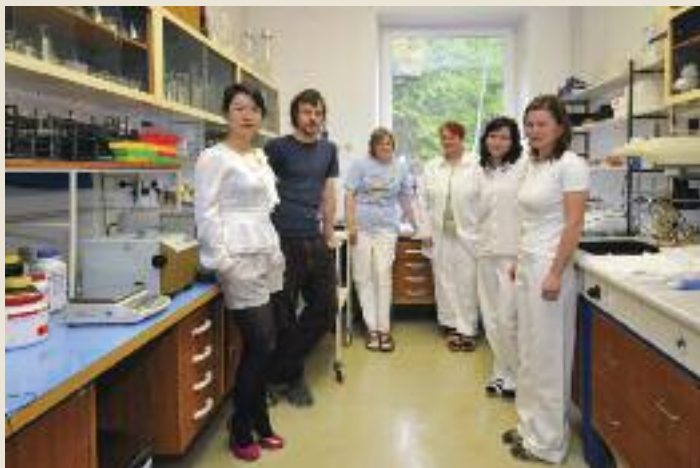
Předmětem výzkumu **Sektoru ekologie** je nyní zejména komplexní fyziologická, biochemická a genetická charakterizace mikroorganismů podílejících se na rozkladu opadu a charakterizace enzymových systémů hub schopných biodegradace polutantů přítomných v půdě, jako jsou např. polycyklické aromatické uhlovodíky. Dále se studuje interakce mykorrhizních hub a organické hmoty. V rámci sektoru existuje sbírka kultur vyšších hub (CCBAS), jež v současné době obhospodařuje více než tisíc kmenů.

Sektor imunologie a gnotobiologie se zabývá studiem vzniku a vývoje imunitní odpovědi, funkční charakterizací složek imunitního systému a regulací imunitní odpovědi. Významné výsledky přináší studium autoimunitních a nádorových onemocnění. Jednu z nadějných možností protinádorové terapie představují cílená léčiva využívající polymerní nosiče. Ta byla vyvinuta v těsné spolupráci s Ústavem makromolekulární chemie AV ČR, v. v. i. Detašovaná laboratoř sektoru v Novém Hrádku v Orlických horách využívá pro studium vztahů mikroorganismů a hostitele unikátní model bezmikrobních zvířat.

Současný odborný potenciál zdejších pracovišť, vynikající přístrojové vybavení, rozsáhlá spolupráce a zapojení do mezinárodních vědeckých aktivit slibují, že si Mikrobiologický ústav AV ČR podrží své postavení mezi respektovanými biomedicínskými institucemi a zůstane věrný své padesátileté historii stejně jako věhlasným jménům vědeckých kapacit spojeným s jeho tradicí. ■

*Martin Bílej, Jiří Gabriel, Mikrobiologický ústav AV ČR, v. v. i.
Marina Hužvářová, Gabriela Adámková, Akademický bulletin*

Detašovaná pracoviště v Novém Hrádku v Orlických horách a Opatovickém mlýně u Třeboně

Přílohou vás provázely fotografie z archivu Mikrobiologického ústavu AV ČR a Akademického bulletinu.

Hovořil jste o arabské vědě. Jak je tomu s humanitními a sociálními vědami na národní úrovni v globálním kontextu?

Už v loňském roce jsme zaznamenali, že důležitost humanitních věd je stále více opomíjena. Proto chceme zvýšit a rozvíjet zájem o humanitní vědy, především historické. Však se mnohé z našich projektů právě k historii a archeologii vztahují. Význam historických věd v dnešním světě je mimořádný a Unie i její členská akademie chtějí přispět k jejich rozvoji.

Zbývá jen dodat, že pětileté hodnocení projektů mělo ve své agendě právě letošní, 86. valné zasedání UAI v Dillí. Toto hodnocení se týkalo rovněž projektu *Moravia Magna*, na němž se podílí Archeologický ústav AV ČR a partnerské akademické ústavy z Polska, Slovenska a Maďarska. ■

MARINA HUŽVÁROVÁ

Informace ze 47. zasedání Akademické rady AV ČR

Akademická rada se dne 26. září 2012 zabývala těmito nejdůležitějšími záležitostmi:

Svolala XLI. zasedání Akademického sněmu AV ČR na čtvrtek 13. prosince 2012 v 9:30 hodin s takto navrženým programem:

1. Zahájení, schválení programu zasedání a ustavení pracovních komisí Akademického sněmu AV ČR;
2. Zpráva o činnosti Akademické rady AV ČR za období od XL. zasedání Akademického sněmu AV ČR – J. Drahoš;
3. Představení kandidátů na funkci předsedy AV ČR a volba kandidáta, který bude navržen na jmenování předsedou AV ČR pro funkční období 2013–2017;
4. Zpráva o ekonomické situaci Akademie věd ČR a návrh jejího rozpočtu na rok 2013 – P. Bobák;
5. Zpráva Dozorčí komise Akademického sněmu AV ČR – J. Rákosník;
6. Volné návrhy;
7. Zpráva návrhové komise Akademického sněmu AV ČR, projednání usnesení a závěr zasedání.

Schválila

■ úkony doporučené Majetkovou komisí AV ČR ve věci nakládání s nemovitým majetkem a pořízení movitých věcí podle zápisu z jejího 42. zasedání konaného dne 18. září 2012 a přidělení bytů a startovacích bytů, výměnu bytu a prodloužení nájmu startovacích bytů podle zápisu z 23. zasedání Bytové komise AV ČR konaného dne 11. září 2012.

Souhlasila

■ s programem *Týdne vědy a techniky 2012*.

Jmenovala

■ Ing. Zdeňku Grufíkovou (Ústav experimentální botaniky AV ČR, v. v. i.) členkou Ekonomické rady AV ČR s účinností od 1. října 2012,

■ Ing. Michaelu Otýpkovou (Kancelář AV ČR) tajemnicí Ekonomické rady AV ČR s účinností od 1. října 2012.

Rada Orientálního ústavu Akademie věd ČR, v. v. i., vyhlašuje veřejné výběrové řízení na obsazení funkce ředitele/ředitelky pracoviště.

Požadavky:

- Kandidáti musí splňovat zákonné podmínky podle ustanovení § 17 odst. (4)–(6) zákona č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích, v platném znění.
 - Podmínkou je vysokoškolské vzdělání a vědecká nebo vědecko-pedagogická kvalifikace v některém z orientalistických oborů a akademická vědecká hodnost.
- Požadujeme aktivní znalost anglického jazyka, organizační schopnosti a zkušenosti a morální bezúhonnost.
 - Praxe na vedoucí funkci vítána.

Příhlášky se stručným životopisem, doklady o dosažené kvalifikaci, přehledem dosavadní praxe a seznamem hlavních vědeckých publikací zasílejte písemně nejpozději do **7. prosince 2012** na adresu **Orientální ústav AV ČR, v. v. i., předseda Rady instituce,**

Pod Vodárenskou věží 4, 182 08 Praha 8

a v kopii elektronicky na e-mail zouplna@orient.cas.cz či prosecky@orient.cas.cz.

Předpokládá se, že při osobním pohovoru rozvedete svou představu o funkci, o níž se ucházíte, a o záměrech, které byste v ní chtěl/chtěla realizovat.

PRAŽSKÉ SETKÁNÍ HISTORICKÝCH GEOGRAFŮ

XV. mezinárodní konference historických geografů (XV. International Conference of Historical Geographers) se uskutečnila v Praze ve dnech 6. až 10. srpna 2012. Sympozium s téměř čtyři desetiletí trvající tradicí se zrodilo na setkání kanadských a britských historických geografů v Kanadě v roce 1975. Počínaje šestým v roce 1986 (Louisiana, USA) nesou konference označení ICHG.

Odborníci zabývající se krajinou, její minulostí, současností i budoucností, kteří jsou neformálně sdružení okolo prestižního časopisu *Journal of Historical Geography*, se začali pravidelně každé tři roky setkávat v různých zemích. Čeští historičtí geografové se světových setkání účastní od devadesátých let 20. století (Belfast 1998, Quebec 2001, Auckland 2003, Hamburk 2006, Kjóto 2009). Uspořádání XV. konference v Česku – poprvé v postkomunistické zemi – bezesporu vyjádřilo uznání výsledků výzkumu českých historických geografů a představovalo i jeden z novodobých mezníků vývoje této disciplíny v českém, respektive středoevropském vědeckém prostoru.

Čeští historičtí geografové pojali organizaci významné akce jako příležitost představit světové odborné veřejnosti nejen dosavadní výsledky českých historickogeografických výzkumů, stávající stav vědní disciplíny i výzvy, jež před českou historickou geografii stojí. Zatímco v posledních dvou desetiletích byla spolupráce při historickogeografických výzkumech významně determinována institucionálně (výzkum se realizoval převážně v rámci „historického“ a „geografického“ křídla české historické geografie), je pro českou historickou geografii rok 2012 významný z hlediska institucionalizace společné platformy historickogeografického výzkumu. Tou je vznik Výzkumného centra historické geografie na bázi sedmiletého grantového projektu na podporu excelence v základním výzkumu, který podpořila Grantová agentura ČR (projekt

excelence P410/12/G113 Historical Geography Research Centre; řešitel prof. Eva Semotanová – Historický ústav AV ČR, spoluřešitel dr. Pavel Chromý – Přírodovědecká fakulta UK; celkem 16 členů výzkumného týmu). Stavba pomyslného „mostu“ mezi historií a geografii se tak stala skutečností.

Historická geografie se v Česku podobně jako mnohé další (moderní) vědní disciplíny etablovala již v průběhu 19. století. Její kořeny jsou tak poměrně hluboké. Současná česká historická geografie je dynamicky se rozvíjejícím oborem a reflektuje vývoj jak ve společenských, přírodních, tak v humanitních a technických vědách. Inspiruje se jimi, hledá nová témata a možnosti jejich uchopení a zpracování. Historickogeografický výzkum se zaměřuje především na studium teoretických a metodologických problémů a otázek současné historické geografie v mezinárodním kontextu. V centru pozornosti je též základní výzkum historické (urbanizované i rurální) krajiny s tematikou revolučních změn české krajiny, regionů a hranic v minulosti v mezinárodních, zejména středoevropských souvislostech, uplatňování výstupů v odborných mezinárodních i domácích publikacích. Pozornost badatelů patří také (pro rozvoj oboru nezbytné) výchově mladých vědeckých pracovníků, přednáškové a konferenční činnosti, při níž se vhodně propojují životy vědeckého a akademického pracoviště.

Hlavní historickogeografické recenzované periodikum u nás reprezentuje *Historická geografie*, která profiluje historickou geografii jako obor se širokým spektrem témat, metod a pramenů. Časopis sleduje nové náměty a perspektivy historickogeografického výzkumu i rozpracované projekty historické geografie. Vychází od roku 1968 v nakladatelství Historický ústav. Při příležitosti světové konference bylo vydáno aktuální číslo, které shrnulo výsledky a tendence současného historickogeografického výzkumu v Česku (*Historická geografie 38/1*). Významnou základnu pro spolupráci vytváří činnost Komise pro historickou geografii při HÚ AV ČR a Sekce historické geografie a environmentálních dějin České geografické společnosti (ČGS). Prostorem ke společnému setkání a výměně názorů a poznatků se tradičně stávají sjezdy historiků a geografů

Úvod konference patřil ředitelce Historického ústavu Evě Semotanové.

VŠECHNA FOTA: ARCHIV MARTINA A RADIMA FIALOVÝCH

(např. sjezd historiků v Hradci Králové 1999, v Pardubicích 2006, v Ostravě 2011; sjezd České geografické společnosti v Českých Budějovicích 2006 a v Ostravě 2010). Platformou pro výměnu poznatků jsou i tradiční tematizované konference, které se od roku 2005 konají pod záštitou HÚ AV ČR a katedry sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK (*Cesty historické geografie – centra, trendy, projekty, perspektivy – 2005; Historická krajina a mapové bohatství Česka. Prameny, evidence, zpřístupňování, využívání – 2006; Společnost a krajina v minulosti na rekonstrukčních mapách – 2007; Regiony – časoprostorové průsečíky? – 2008; Vnímání krajiny v minulosti – historická krajina dnes – 2009; Krajina města – město v krajině – 2010; Průmyslová krajina jako kulturní dědictví – 2011; Krajina a společnost v geografickém názvosloví – 2012*). Na rok 2013 plánujeme konferenci *Historická geografie v digitálním světě*.

Mezinárodní „zasíťování“ spočívá ve spolupráci s týmem prof. Paola Micalizziho, Dipartimento di Studi Urbani, Facoltà di Architettura, Università Roma III, který se mimo jiné zabývá historickou ikonografií a kartografií měst – zpřístupňováním kartografických děl v digitálním prostředí, dále s Komisí pro dějiny měst (International Commission for the History of Towns) pro komparativní urbání studia, v oblasti regionálních studií s Polsko-českou vědeckou společností (Polsko-Czeskie Towarzystwo Naukowe – Ośrodek Współpracy Polsko-Czesko-Słowackiej Uniwersytetu Wrocławskiego) a v oblasti výzkumu venkovské krajiny s Univerzitou Konštantína Filozofa v Nitre.

Čeští historičtí geografové stáli též u zrodu European Society for Environmental History (ESEH); zúčastnili se její zakládající konference v St. Andrews (2001), uspořádali 2. mezinárodní konferenci ESEH v Praze (2003) a pravidelně se účastní i dalších konferencí této společnosti (Florence 2005, Amsterdam 2007, Kodaň 2009, Turku 2011). Pravidelně se účastní i sympozií American Society for Environmental History (ASEH); stáli u zrodu International Consortium of Environmental History Organizations – ICEHO (2009), participují na Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape (PECSRL) a kongresech a konferencích International Geographical Union (IGU).

Mezinárodní konference historických geografů se uskutečnila pod záštitou předsedy Akademie věd ČR prof. Jiřího Drahoše, rektora Univerzity Karlovy prof. Václava Hampla, prezidenta ČGS doc. Tadeusze Siweka, děkana PŘF UK prof. Bohuslava Gaše, starostky MČ Praha 2 Mgr. Jany Černochové a hl. města Prahy (zastoupeného 1. náměstkem primátora dr. Tomášem Hudečkem). Vědecký výbor konference pracoval pod vedením prof. Andrese Dixe (Bamberg, Německo) a jeho členy byli prof. Felix Driver (Londýn, Spojené království), prof. Michael Jones (Trondheim, Norsko), prof. Hans Renes (Utrecht, Nizozemsko), dr. Mimi Urbanc (Lublaň, Slovinsko) a prof. Gordon Winder (Mnichov, Německo).

Pětidenní program sestával z referátů, panelů a kulatých stolů, plakátové sekce, výstavy *Historical Geographers*

in Czechia: Themes and Concepts, osmi exkurzí a několika společenských událostí. V úvodním plenárním zasedání přednesli hlavní referáty Eva Semotanová (*Prague, the city and the space. From confined to the open*), Ivan Bičík (*Long-term land use changes: Case study Czechia 1845–2010*) a Pavel Chromý (*Changing regions, changing identities: Czechia during the 20th century*).

Konference se zúčastnilo téměř 350 odborníků ze 44 států. Jsme potěšeni, že mezi účastníky byli i zástupci významných světových odborných organizací (IGU, ICEHO, ASEH, ESEH). Během sympozií se konalo též zasedání rekonstruované redakční rady nejvýznamnějšího oborového časopisu – *Journal of Historical Geography* (viz <http://www.journals.elsevier.com/journal-of-historical-geography/>).

Badatelé přednesli 300 příspěvků uspořádaných do téměř 60 sekcí (27 tematicky zaměřených sekcí navrhli sami účastníci); v plakátové sekci bylo prezentováno 26 posterů. Šíří zaměření současného historickogeografického výzkumu dosvědčuje i rozsah prezentovaných témat, přičemž k nejběžnějším patřily náměty týkající se vývoje a proměn různých typů krajin, transformací městského prostředí, formování dědictví, změn hranic a identit, historické klimatologie, ale též dějin historické geografie. Zazněly příspěvky obecné povahy (k teorii a metodologii výzkumu; identifikace, zpracování a využití pramenů – včetně využití moderních technologií GIS), ale

**Zahájení
XV. mezinárodní
konference
historických
geografů
v Geologické
posluchárně
PŘF UK v Praze
na Albertově;
hovoir
Pavel Chromý.**

Poster projektu Regiony jako dědictví – rozdílné krajiny, rozdílné identity

i referáty, v nichž autoři řešili specifické problémy regionů různých měřítek. Součástí programu bylo také osm odborných exkurzí; postkonferenční exkurze účastníkům přiblížila přírodní a kulturní dědictví jižních Čech a části Vysočiny.

Česká historická geografie na počátku třetího tisíciletí představuje disciplínu, která může výrazně ovlivnit tvorbu a ochranu současné krajiny viděním historických souvislostí krajiny minulých a přispět k jejímu trvale udržitelnému rozvoji ve shodě s *Evropskou úmluvou o krajině*. Člověka přibližuje k přírodě, odpovídá na otázku, odkud vyšel, učí vnímat, poznávat a chápat pravidla vzájemného soužití. Usiluje, aby se paměť krajiny stala neoddělitelnou součástí národního kulturního dědictví. Abychom nemuseli spolu s Jaroslavem Seifertem říci: „Na zemi bude pusto a smutno, řešetem hvězd do nebe spadne skřivan a jeho zpěv zůstane nedozpíván, kouř hvězdy zaslóní a slunce uhasí.“ XV. mezinárodní konference historických geografů patří k událostem, které mohou současné krajiny a jejich proměny pozitivně ovlivňovat. Historičtí geografové se sejdou opět za tři roky – tentokrát v Londýně.

EVA SEMOTANOVÁ,
Historický ústav AV ČR, v. v. i.,
PAVEL CHROMÝ,

Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy

Pražská skupina Společnosti pro vědy a umění zve na prezentaci českého překladu díla Miloslava Rechcigla ml. *Pro vlast – Padesát let Společnosti pro vědy a umění*, jež v edici *Paměť* vydalo Nakladatelství Academia.

Akce se uskuteční **14. prosince 2012 od 17:00 hod.** v zasedací místnosti č. 206, 2. patro budovy Akademie věd ČR, Národní 3, Praha 1. Vstup volný.

Ústav organické chemie a biochemie AV ČR, v. v. i.,

si Vás dovoluje pozvat na přednášky z cyklu
Zvané přednášky na ÚOCHB 2012/The IOCB Invited Lectures 2012

3. prosince 2012

C–H Oxidations and Organic Synthesis

prof. M. Christina White

Department of Chemistry, University of Illinois, Urbana, Illinois, USA

10. prosince 2012

Optochemical Genetics

prof. Dirk Trauner

Ludwig-Maximilians-Universität, München, Německo

Přednášky se konají od 10:00 hodin v přednáškovém sále ústavu, Flemingovo nám. 2, Praha 6.

Bližší informace: RNDr. Irena G. Stará, Ústav organické chemie a biochemie AV ČR, v. v. i.,
tel.: 220 183 315, e-mail: stara@uochb.cas.cz

Koncert z díla HEINRICHA RIETSCHÉ

Jeden z badatelských úkolů Kabinetu hudební historie Etnologického ústavu AV ČR představují dějiny německé hudební kultury v Čechách. V dlouhodobé spolupráci se Sudetoněmeckým hudebním institutem v Řezně (Sudetendeutsches Musikinstitut – součást Krajského úřadu Horní Falc v Bavorsku) objevujeme i zapomenuté osobnosti pražské německé hudební vědy, kritiky a hudebního umění či skládáme mozaiku zašlé historie zdejších německojazyčných hudebních institucí a organizací. Jednou z takových osobností je pražský německý muzikolog a skladatel Heinrich Rietsch (1860–1927).

FOTO: ARCHIV EÚ AV ČR

Kompozice rodáka ze Sokolova a pozdějšího profesora hudební vědy a děkana filozofické fakulty a krátce před smrtí i rektora německé univerzity v Praze zazněly 26. září 2012 v pražském prostředí v novodobých premiérách snad poprvé po více než stu letech. Studijní koncert uspořádal s podporou Spolku Adalberta Stiftera v Mnichově ve své knihovně Kabinet hudební historie.

V úvodní přednášce hudební historik Viktor Velek představil Heinricha Rietsche jako jednu z nejdůležitějších osobností německého kulturního a zvláště hudebního života v Praze na počátku 20. století, pod jejímž pedagogickým vedením vyrostli pozdější významní muzikologové, mezi nimi například znalec mozartovské tradice v Čechách Paul Nettel, překladatel Janáčkových operních libret Max Brod, hudební kritik a spisovatel Erich Steinhard, skladatel a teoretik Theodor Veidl či estetik Václav Štěpán. Přestože se Rietsch zabýval především hudbou starších období, orientoval se dobře i v současné hudební tvorbě (Arnold Schönberg, Igor Stravinskij, Max Reger), zajímal se o psychologické a estetické otázky, o německou lidovou píseň a zasazoval se i o kodifikaci hudební terminologie. Jako skladatel se ve své době příliš neprosadil, snad i proto, že byl příliš svázán s klasicko-romantickou německou tradicí, která zvláště v poválečné konfrontaci s modernistickými směry silně ztrácela na aktuálnosti. O to víc mohli být zainteresovaní posluchači komorního koncertu v Kabinetu hudební historie EÚ AV ČR

překvapení, ba zasažení velikou živostí a dynamičností Rietschovy hudby, zpěvností a motivickou nápaditostí, detailní propracovaností i masivním zvukovým účinkem Rietschova *Klavírního kvintetu D dur*, který čistě pro tuto příležitost nastudoval německý komorní soubor Malinconia-Ensemble ze Stuttgartu, specializující se pod vedením Helmuta Scheunchena na objevování zapomenutých hudebních děl. Stejně objevené a pozdně romanticky působivé byly i Rietschovy písně, jejichž výběr přednesla pražská pěvkyně Olga Černá za doprovodu pianisty Daniela Wiesnera, tedy renomovaní umělci neváhající se pustit do neprobádaných vod zapomenutého uměleckého světa. Koncert s následným společenským setkáním měl v sobě něco z půvabu měšťanského salónu konce 19. století a vyznačoval se nanejvýš příjemnou atmosférou.

Heinrich Rietsch je jedním z mnoha německo-českých skladatelů 19.–20. století, jejichž tvorba je postupně objevována a hlavně rozeznávána, neboť jaká by to byla hudba (alespoň v tomto našem světě), kdyby nezněla? Věříme, že iniciativa ředitele Sudetoněmeckého hudebního institutu Andraase Wehrmeyera a Kabinetu hudební historie EÚ AV ČR přinese v tomto směru další plody v podobě pozoruhodných hudebních kompozic, ale i písemných badatelských výstupů. ■

JITKA BAJGAROVÁ,
Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.

Komorní soubor Malinconia-Ensemble ze Stuttgartu v obsazení klavírního kvinteta

BYZANTOLOGICKÉ POKLADY MORAVSKÉ

Při bibliografické rešerši bylo objeveno, že se v Moravské zemské knihovně v Brně a v Národní knihovně ČR v Praze nachází několik starých tisků pocházejících z pera Anselma M. Banduriho, benediktinského učenice, archeologa a numizmatika žijícího na přelomu 17. a 18. století, které se více nebo méně dotýkají různých aspektů historie byzantské říše. Kdo byl Anselmo Banduri, od jehož úmrtí uplyne začátkem ledna 2013 již 270 let, a jaké tisky naše centrální knihovny ukrývají?

**Dvousvazkové
ilustrované dílo
o byzantské říši
Imperium
Orientale vyšlo
v roce 1711.**

**Anselmo Banduri
pojednal o římské
a byzantské říši
také v díle
Numismata
Imperatorum
Romanorum
(1718).**

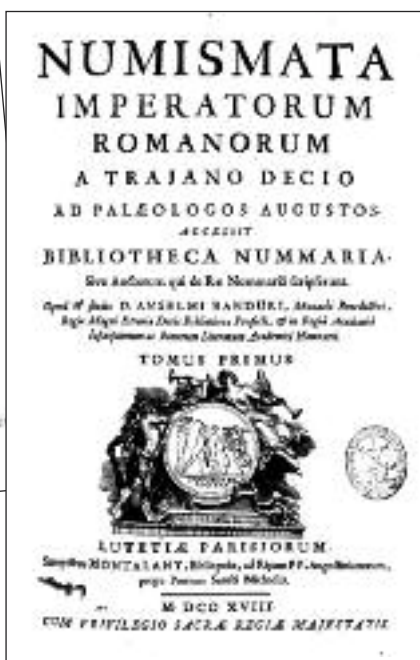
Anselmo Maria Banduri (Ragusa 1675 – Paříž 1743) se narodil jako Matteo (Matija Bandurović) na sluněném dalmatském pobřeží v tehdejší Raguse, dnešním Dubrovniku, v městě s dlouholetou historickou tradicí, které bylo ve středověku hrdou a svobodnou městskou republikou a dodnes oplývá nádhernými historickými památkami. Již v raném mládí vstoupil do benediktinského kláštera sv. Michaela (San Michele) v Montescagliosu ležícím nedaleko Neapole a přijal jméno Anselmus (Anselmo). Mladý Dubrovničan studoval v Neapoli a poté na vysoké škole ve Florencii, kde se setkal s benediktinským badatelem Bernardem de Montfaucon, zakladatelem vědecké paleografie a autorem *Paleographia graeca* (1708); cestoval po Itálii a vyhledával staré rukopisy pro jeho edici díla byzantského církevního spisovatele, teologa a filozofa Ioanna Chrysostoma (Jana Zlatoústého). Poté byl doporučen toskánskému vévodovi Cosimu III. Medicejskému, jehož knihovnu v pozdějších letech načas vedl, pro stolici církevní historie na univerzitě v Padově. Aby se mladý muž zdokonalil ve vědách, poslali jej s vévodovou finanční podporou do Paříže, kam dorazil po krátkém zastavení v Římě v roce 1702 a usadil se v benediktinském opatství Saint-Germain-des-Prés. Stal se žákem francouzských maurinů, stoupenců vědeckých metod Jeana Mabillona, zakladatele vědecké diplomatiky a autora díla *De re diplomatica libri VI* (1681), a začal pracovat na edici prací Nikefora z Konstantinopole, Theodora z Mopsuestie a dalších

řeckých (byzantských) církevních autorů, která, přestože její vydání bylo ohlášeno na rok 1722, nikdy nevyšla. Mezitím byl Banduri zaujat bohatstvím byzantských rukopisů uložených v pařížských knihovnách, v Královské knihovně (Bibliothèque royale) a v Colbertově knihovně (Bibliothèque Colbert), které začal postupně studovat a zpracovávat.

V Paříži A. Banduri vydal v roce 1711 *Imperium Orientale*, dvousvazkové ilustrované dílo o byzantské říši, založené na důkladné znalosti byzantských rukopisů psaných řecky, z nichž některé uvedl do literatury poprvé. V roce 1718 následovalo další monumentální dílo týkající se římské a byzantské říše, a to dvousvazkový spis *Numismata Imperatorum Romanorum*, který doplnil a vydal Girolamo Tanini v Římě v roce 1791. Jako jeho součást připravil A. Banduri pod názvem *Bibliotheca nummaria* „mincovnickou“ bibliografii; kompilační kompendium vyšlo poté i samostatně péčí J. A. Fabricia v roce 1719 v Hamburku.

Za své zásluhy o (francouzskou) vědu byl *homo universalis* Anselmo Banduri v roce 1715 jmenován čestným zahraničním členem Académie des inscriptions et belles-lettres a v roce 1724 se stal knihovníkem vévody orléánského Filipa v jeho rezidenci Palais Royale, kde zemřel. Jeho dílo bylo motivováno dobovou, tzv. „nostalgii po křesťanské antice“; podrobně viz J. Puškarić: *Anselmo Banduri (1675–1743) – A Ragusan Benedictine in Paris*. In Zbornik Odsjeka za povijesne Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU 24, 2006, 131–186.

V Moravské zemské knihovně v Brně se pod signaturami ST4-0171.998,1 a ST4-0171.998,2 nacházejí dva svazky (*in folio*) monumentálního díla, jehož autorem byl, jak vyplývá z podtitulu, benediktinský kněz a mnich A. Banduri z maltské kongregace (*Opera et studio Domni Anselmi Banduri Ragusini, Presbyteri ac Monachi Benedictini e Congregatione Melitensi*). Jejich plné tituly znějí *Imperium Orientale, sive Antiquitates Constantinopolitanae in quatuor partes distributae: quae ex variis scriptorum graecorum operibus et praesertim ineditis adornatae, commentariis, et geographicis, topographicis, aliisque quam plurimis monumentorum as nomismatum tabellis illustrantur, et ad intelligentiam, cum sacrae tum profanae historiae apprime conducunt. Tomus primus a Imperium Orientale, sive Antiquitates*

A ČESKÉ NÁRODNÍ KNIHOVNY

ZDROJ: PRESBITE, WIKIMEDIA COMMONS

Constantinopolitanae in quatuor partes distributae: pars quarta continens libros octo Commentariorum in Antiquitates CP, necnon animadversiones in Constantini Porphyrogeniti libros De thematibus, et De administrando imperio; ac breves Notas ad Opuscula Agapeti Diaconi, Basilii Macedonis et Theophylacti Bulgariae Archiepiscopi. Quae quidem omnia innumeris figuris in aere incisis cum monumentorum tum numismatum, ac tabellis geographicis, et topographicis illustrantur: varia item plurimorum scriptorum fragmenta et etiam opuscula integra inedita, inserta ibi reperiuntur. Tomus secundus. Oba svazky vyšly v Benátkách (*Venetii: Ex Typographia Bartholomaei Javarina*) v roce 1729. Oproti pařížskému vydání z roku 1711 šlo o pozdější vydání jeho díla – brněnská knihovna uchovává patrně první reedici. Všechny svazky byly bohatě vyzdobeny mědirytinami, vinětami a mědirytinovými přílohami, na nichž byly zobrazeny mapy, veduty, mince apod. Jak je patrné z názvů, věnovaly se patristicko-byzantologické svazky konstantinopolským a byzantským „starožitnostem“ (dějinám) a také byzantským autorům, jako byl např. vzdělaný byzantský císař Konstantin VII. Porfyrogenetos, autor *De administrando imperio* a *De thematibus*, nebo anonymní autor spisku *Patria sive origines urbis Constantinopolitanae* a jiní.

Dalším Banduriho dílem, jímž se Moravská zemská knihovna v Brně může pochlubit, jsou dva svazky (*in folio*), které vyšly v tiskárně Montalant v Paříži (*Lutetiae Parisiorum: Sumptibus Montalant, Bibliopolae, ad Ripam P. P. Augustinianorum, prope Pontem Sancti Michalis*). Pod signaturami ST4-0161.534,1 a ST4-0161.534,2 zde nalezneme dva svazky publikace – *Numismata imperatorum Romanorum a Trajano Decio ad Palaeologos*

Augustos. Accessit Bibliotheca nummaria, sive auctorum qui de re nummaria scripserunt. Tomus primus a Numismata imperatorum Romanorum a Trajano Decio ad Palaeologos Augustos. Accessit Bibliotheca nummaria, sive auctorum qui de re nummaria scripserunt. Tomus secundus. Spis se týkal pozdních římských a byzantských dějin a pozdně římské a byzantské numizmatiky; popsal římské a byzantské mincovnictví od císaře Trajána až po poslední členy rodu Palailogovců, pád Konstantinopole a zánik byzantské říše (98–1453). Anselmo Banduri je zde opět uveden plným titulem (*Opera et studio D. Anselmi Banduri, Monachi Benedictini, Regiae Magni Etruriae Ducis Bibliothecae Praefecti, et in Regia Academia Inscriptionum ac Bonum Literarum Academici Honorarii*). Výzdobu tisku tvoří jako u jeho předchozího díla mědirytiny nad impresem i v textu, iniciály, vlysy, viněty a mědirytinové přílohy s mapami, mincemi, pečetěmi atd. Dvousvazkové dílo bylo vydáno v roce 1718 a mělo být původně věnováno králi Ludvíku XIV. (1638–1715), který však v roce 1715 zemřel, a proto Banduri změnil dedikaci a dílo věnoval regentovi Filipu II. Orleánskému (1674–1723). Jde tedy o první vydání díla a cenný skvost, který patří mezi ozdoby brněnské Moravské zemské knihovny. K dílu *Numismata imperatorum* byla připojena *Bibliotheca nummaria*, kterou zdobil portrét princezny Alžběty Šarloty Falcké (Elisabeth Charlotte von der Pfalz, 1652–1722), vévodkyně z Orleánu a matky Filipa II.

Přestože je brněnská knihovna na Banduriho historické tisky bohatší než pražská, také v Národní knihovně ČR v Praze se pod signaturou 4 G 00286 nachází Banduriho starý tisk v polokožené vazbě s červenou ořízkou. Jde o reedici části předchozího Banduriho díla, její druhé vydání, které bylo uvedeno jako *D. Anselmi Banduri, Monachi Benedictini, Regiae Magni Etruriae Ducis Bibliothecae Praefecti, et in Regia Academia Inscriptionum ac Bonum Literarum Academici Honorarii Bibliotheca nummaria sive auctorum qui de re nummaria scripserunt, in numismatophilon Germanorum gratiam cum notulis et indicibus recusa: atque dissertationibus virorum doctorum de hoc argumento praemissa*. Banduriho dílo *Bibliotheca nummaria* vydal samostatně v roce 1719 v Hamburku (*Hamburgi: apud C. Liebezeit et T. C. Felginer*) Johannes Albert Fabricius působící jako učitel na hamburském gymnáziu (*curante Jo. Alberto Fabricio d. et profess. publ. in gymnasio Hamburgensi*). Dílo představuje soupis prací týkajících se vedle římského též byzantského mincovnictví, které byly do té doby ve světě vydány, a rovněž soupis autorů zabývajících se numizmatickou problematikou. ■

LUBOMÍRA HAVLÍKOVÁ,
Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.

**Benediktinský
učelec,
archeolog
a numizmatik
Anselmo Banduri**

Ústavu molekulární genetiky AV ČR

Historie ústavu se prapůvodně odvíjí od Oddělení experimentální biologie a genetiky Biologického ústavu ČSAV, jehož vedoucím byl od roku 1953 Milan Hašek, spoluobjevitel imunologické tolerance. V roce 1962 byl založen samostatný Ústav experimentální biologie a genetiky ČSAV (ÚEBG), který Milan Hašek řídil až do roku 1970. Tento ústav je i podle zakládací listiny považován za přímého předchůdce Ústavu molekulární genetiky, proto v tomto roce slavíme jeho padesáté výročí.

A si nejslavnější kapitolu ústavu psala šedesátá léta 20. století – v té době se zrodila „československá imunogenetická škola“ reprezentovaná kromě Haška jmény jako Pavol a Juraj Iványi, Jan Klein, Tomáš Hraba, Ivan Hilgert, Věra Hašková, Alena Lengerová a další. Všeobecně je známo, že Milan Hašek měl blízko k Nobelově ceně (za objev imunologické tolerance byla udělena P. Medawarovi a M. Burnetovi); Pavol Iványi se významně podílel na experimentech, za které později dostal Nobelovu cenu Jean Dausset; Jan Klein se po emigraci do USA stal v sedmdesátých letech pravděpodobně nejvýznamnějším světovým imunogenetikem (spoluobjevitel zásadního imunologického významu MHC proteinů). Na ÚEBG se v té době také výrazně rozvíjel světově prioritní výzkum retrovirů (Jan Svoboda).

V letech 1964–2006 sídlila větší část ústavu v budově Ústavu organické chemie a biochemie ČSAV (ÚOCHB) na Flemingově náměstí v Dejvicích, ta menší v komplexu biologických ústavů Akademie věd v Krči. Důležitou součástí ústavu bylo (a je) také chovné a experimentální zařízení v Kolči (asi 20 km od Prahy).

S koncem „pražského jara“ po srpnu 1968 končí i slavná éra ústavu – mnozí nadějní mladí pracovníci emigrovali (a velmi úspěšně si vedli na nových působištích), Milan Hašek byl zbaven vedení ústavu, drasticky se omezily zahraniční kontakty.

Ředitelem ÚEBG se krátce stal Karel Heyberger a po něm v letech 1970–1977 Prokop Málek.

V roce 1977 byl ÚEBG spojen s několika biochemickými laboratořemi ÚOCHB a přejmenován na Ústav molekulární genetiky ČSAV (ÚMG), proto někteří lidé považují za definitivní datum vzniku ÚMG teprve tento rok. V jeho čele stanul Josef Říman (pozdější dlouholetý předseda ČSAV) a zůstal jím do roku 1991. Hlavním tématem ústavu se stala molekulární biologie, avšak pokračovaly i dřívější tradiční směry (imunogenetika, retrovirologie, nádorová imunologie), které také stále více přecházely na molekulární úroveň. Mezi výraznými úspěchy z jinak obtížných 70. a 80. let lze uvést např. spoluobjevení reverzní transkriptázy (J. Říman), objev virogenie (J. Svoboda) či sekvenování jednoho z prvních virových genomů (V. Pačes).

Po roce 1989 ústav pokračoval v trendu posilování molekulárně-biologických přístupů k řešení tradičních i nově zaváděných problematik. Ředitelem byl Jan Svoboda (1991–1999), poté Václav Pačes (1999–2005), po jehož zvolení předsedou Akademie věd České republiky nastoupil v roce 2005 do vedení ústavu Václav Hořejší.

K nejvýznamnějším výsledkům z uplynulého dvacetiletí lze počítat např. identifikaci prvního savčího genu odpovědného za speciaci, etablování myšího modelu lidského Downova syndromu (J. Forejt), identifikaci řady nových signálních proteinů buněk imunitního systému (skupiny V. Hořejšího a P. Drábera), identifikaci nových komponent signálního systému Wnt-Frizzled (V. Kořínek, O. Machoň), sekvenování

**Ředitelem
Ústavu
molekulární
genetiky AV ČR
je od r. 2005
Václav Hořejší.**

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

FOTO: ARCHIV ÚMG AV ČR

je padesát let

FOTO: ARCHIV ÚMG AV ČR

Hlavní budova ÚMG v krčském areálu akademických ústavů byla dokončena v r. 2007.

genomů několika organismů (V. Pačes, Č. Vlček), identifikaci genů odpovědných za vývoj oka (Z. Kozmik) a objasnění některých základních mechanismů vzniku nádorů (J. Bártek, M. Dvořák, J. Hejnar).

V roce 2004 začala v krčském areálu Akademie věd stavba nové moderní budovy, ve které se počátkem roku 2007 – poprvé v historii ústavu – shromáždila většina pracovníků dosud dlouhodobě rozděleného Ústavu molekulární genetiky. ÚMG tak konečně začal po formální stránce fungovat jako standardní, plnohodnotná vědecká instituce. O něco později byl dokončen také přilehlý nový zvěřinec a přednášková budova se sálem pro 300 lidí, který slouží všem akademickým ústavům v krčském areálu. V roce 2011 byl otevřen i objekt tělocvičny a mateřské školky.

Stěhování do nové budovy bylo spojeno s výraznou reorganizací ústavu. Ke konci roku 2006 ukončilo činnost pět méně perspektivních skupin a v ústavu začalo postupně působit osm skupin nových vedených většinou mladšími vědeckými pracovníky, kteří byli vybráni v náročném mezinárodním konkurzu. Tyto kroky

provázela i organizační reforma servisních a podpůrných útvarů.

Speciální součástí ústavu byl v roce 2007 tzv. Biotechnologický sektor sídlící v sousední, starší budově. Biotechnologický sektor se v roce 2008 osamostatnil jako nový Biotechnologický ústav AV ČR; ÚMG napomáhal k etablování této nově vzniklé sesterské instituce, která by v několikaleté perspektivě měla přesídlit do moderní budovy v biotechnologickém areálu Akademie věd a Univerzity Karlovy ve Vestci u Prahy.

V současné době v ústavu pracuje 22 výzkumných skupin, a to v oblastech jako je molekulární a buněčná biologie, molekulární imunologie, funkční genomika a bioinformatika, studium onkogenů, vývojová molekulární biologie, strukturní biologie a mechanismy receptorové signalizace.

Naši pracovníci např. objevují nové signální molekuly odpovědné za normální fungování imunitního systému, geny, jejichž poruchy vedou k přeměně normálních buněk v nádorové, vyvíjejí světově unikátní myší modely lidských onemocnění, objasňují

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

FOTO: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

**Václav Pačes
(vlevo)
vedl ústav
v letech
1999–2005,
jeho předchůdce
Jan Svoboda
v letech
1991–1999.**

molekulární mechanismy vývoje oka u různých typů organismů, hledají způsoby jak ovlivnit aktivitu receptorových molekul v mozku, objasňují mechanismy přirozeného odumírání buněk a jejich využití k boji proti nádorům, mapují neobyčejně složité struktury a procesy odehrávající se v buněčném jádře atd.

Pracovníci ÚMG byli v posledním desetiletí řešiteli nebo spoluřešiteli řady projektů z klíčových výzkumných programů MŠMT Výzkumná centra a Centra základního výzkumu (Centrum molekulární a buněčné biologie, Centrum aplikované genomiky, Centrum cílených terapeutik, Centrum buněčné invazivity v embryonálním vývoji a metastázách nádorů, Centrum ekologie vektorů a patogenů, Fluorescenční mikroskopie v biologickém a lékařském výzkumu, Centrum funkční organizace buňky).

Naše servisní útvary zahrnují např. laboratoře mikroskopie a cytofluorometrie, genomiky a bioinformatiky, přípravu monoklonálních protilátek a kryosklad, přípravu médií a zvěřincové provozy.

Ústav molekulární genetiky má v současné době na 400 pracovníků, včetně 120 studentů. Řada pedagogických pracovníků působí na vysokých školách (mezi pracovníky je mj. pět profesorů a šest docentů); na vysokých školách zajišťujeme 27 semestrálních přednášek.

I když za prioritní oblast činnosti ústavu považujeme základní výzkum a za hlavní výstupy naší práce publikace v prestižních mezinárodních časopisech, velmi dobře se na našem ústavu daří rozvíjet i hodnotný aplikovaný výzkum směřující ke konkrétním praktickým realizacím. Také v této oblasti ústav dosáhl významných úspěchů, o čemž svědčí i to, že z něj vzešlo několik dobře prosperujících spin-off firem, které nadále úzce spolupracují s výzkumnými skupinami ústavu.

O vysoké úrovni pracovníků ÚMG svědčí řada významností – několik státních cen, národních cen, cen

ministra zdravotnictví, ministra školství, ČSAV, AV ČR, medailí J. G. Mendela a J. E. Purkyně a mnoha dalších. V roce 2010 získal Národní cenu vlády ČR „Česká hlava“ Jan Svoboda; Jiří Forejt je nositelem prestižní pětileté Akademické prémie AV ČR, Radislav Sedláček a Petr Svoboda jsou nositeli pětiletého Fellowshipu J. E. Purkyně AV ČR, několik mladých pracovníků získalo Prémii Otto Wichterleho.

Tři pracovníci ústavu (J. Svoboda, V. Pačes a J. Forejt) jsou členy Učené společnosti ČR. Ústav zastupuje Českou republiku v několika prestižních vědeckých organizacích a institucích včetně Evropské molekulárně-biologické konference (EMBC), programu genomiky Evropské nadace pro vědu (ESF) a programu Věda pro mír (NATO). Čtyři pracovníci (J. Bártek, J. Svoboda, V. Pačes a J. Forejt) jsou volenými členy elitní evropské organizace molekulární biologie EMBO. Pracovníci ÚMG působí v 35 redakčních radách vědeckých časopisů.

Pro budoucnost ústavu, ale i české molekulární a buněčné biologie je zásadně důležité, že v roce 2011 Evropská komise přijala rozhodnutí o zahájení projektu BIOCEV v rámci programu Výzkum a vývoj pro inovace (www.biocev.eu); příjemcem podpory a garantem tohoto významného projektu, na kterém se podílí šest ústavů AV ČR a dvě fakulty Univerzity Karlovy, je ÚMG. Výsledkem tohoto projektu za téměř tři miliardy Kč bude vybudování nového moderního, špičkově vybaveného výzkumného komplexu ve Vestci, zhruba osm kilometrů od krčského areálu Akademie věd.

Vzhledem k velmi dobrým podmínkám, které nám byly poskytnuty po dokončení nové budovy, jsem přesvědčen, že ÚMG má před sebou dobrou budoucnost a může důstojně navazovat na slavnou minulost reprezentovanou jmény Milana Haška, Jana Svobody a řady dalších. Těšíme se, že publikace našich pracovníků se budou stále častěji objevovat v nejvýznamnějších světových odborných časopisech a že výsledky naší práce povedou k prakticky významným biomedicínským produktům. ■

VÁCLAV HOŘEJŠÍ,
Ústav molekulární genetiky AV ČR, v. v. i.

JAN BUREŠ – výjimečná postava českých neurověd

Jan Bureš začal vědecky pracovat jako student lékařské fakulty pod vedením doc. Zdeňka Servíta. První téma jeho výzkumu představovala epilepsie – v časných padesátých letech pochopitelně reflexní. Dr. Bureš se záhy osamostatnil a zahájil první velkou kapitolu své výzkumné aktivity, když se začal zabývat fenoménem a mechanismy šířící se deprese elektroencefalografické (EEG) aktivity.

V této oblasti publikoval mnoho zásadních prací o mechanismu jejího vzniku, úloze draselných iontů a šíření vlny deprese, stejně jako o možnostech blokády tohoto šíření. Tyto práce často využívaly elektrofyziologických metod. Řešil i vztah šířící se deprese a terminální anoxické depolarizace. Originální jsou jeho pojednání o ontogenetickém vývoji šířící se deprese v mozkové kůře a hipokampu. V momentu, kdy byla k dispozici metoda iontové selektivních elektrod, se stal iniciátorem a spoluautorem publikace definitivně prokazující zásadní roli draselných iontů ve fenoménu šířící se deprese. Publikace po zásluze svým autorům přinesla označení citačních klasiků. I přesto, že v oblasti fenoménu šířící se deprese EEG aktivity byl dr. Bureš uznávanou autoritou, nespokojil se s dosaženými úspěchy a zahájil výzkum v další oblasti neurověd.

Šířící se deprese použil jako metodu dočasného vyřazení mozkových struktur v oblasti učení a paměti. Jeho díla publikovaná s manželkou Olgou připomínají precizně řešené šachové úlohy – úspěšně v nich analyzovali vznik, přenos a vybavování paměťových stop. Ani u tohoto tématu se však dr. Bureš nezdržel natrvalo a znovu zásadně změnil objekt výzkumu. Od osmdesátých let se věnoval tématu prostorové navigace, tj. schopnosti živočichů najít ve svém prostředí cíle, kterou lze považovat za zvířecí analogii lidské deklarativní paměti. V oblasti prostorové navigace byl dr. J. Bureš nositelem převratných myšlenek a vyvinul několik zásadních behaviorálních přístupů. Rozpracoval koncept lateralizace a transferu paměťových stop; v tomto případě šlo o to, že selektivní funkční blokádu nervové tkáně v jedné polovině mozku „přiměl paměťovou stopu“ usídlit se pouze v jedné hemisféře mozku, odkud se mohla za určitých podmínek přesunout do hemisféry druhé.

Dr. Bureš vyvinul zásadní inovace též ve studiu chování, např. tzv. radiální vodní bludiště, v němž potkan plaval a hledal ostrůvek skrytý v jednom z ramen bludiště, a také tzv. „platformu na vyžádání“ (*on-demand platform*). Platformu na vyžádání představoval ostrůvek zanořený hluboko pod hladinou;

FOTO: DAVID MARVAN, ARCHIV AB

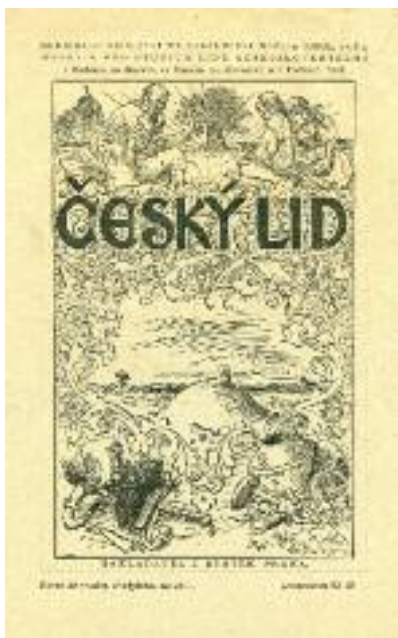
teprve pokud plavající potkan pobýval v cílové oblasti po určitou dobu, ostrůvek se „vynořil“ a umožnil zvířeti spočinout. Není bez zajímavosti, že sám vynálezce vodního bludiště, badatel Richard Morris, tuto inovaci o pár let později oživil a pod názvem *Atlantis platform* s ní provedl několik zásadních studií. Od devadesátých let se dr. Bureš věnoval studiu tzv. místových buněk (*place cells*), neuronů signalizujících v mozku aktuální polohu zvířete. Publikoval několik dodnes citovaných prací a prosadil revoluční koncept, že místové buňky je potřeba měřit především v prostorových úlohách, abychom porozuměli jejich roli v navigaci; vědci tyto neurony v devadesátých letech studovali v arénách, kde se zvířata pohybovala náhodně.

V roce 1995 byl dr. Jan Bureš jako jediný Čech trvale žijící mimo území USA jmenován členem americké Akademie věd. I přes své zásluhy a prestiž zůstal skromným a otevřeným člověkem, pro kterého byla věda vzrušujícím posláním, a do konce své aktivní kariéry se věnoval mladým kolegům. Za celý život získal pro lásku k vědě a poznání nespočet mladých adeptů, a to díky mimořádně osobnímu a lidskému přístupu, jemuž nechyběl decentní, avšak velmi osvobozující humor.

ALEŠ STUHLÍK a PAVEL MAREŠ,
Fyziologický ústav AV ČR, v. v. i.

Jan Bureš byl jediným Čechem trvale žijícím mimo USA, který byl jmenován za člena americké Akademie věd.

ČESKÝ LID – V PŘEDVEČER STÉHO

Národopisný časopis Český lid, jehož první číslo vyšlo v září roku 1891, vznikl na pozadí dějinných událostí spojených s velkými výstavami v devadesátých letech 19. století (Zemská jubilejní výstava – 1891, Národopisná výstava československá – 1895). Byl důkazem i projevem mimořádného sebevědomí mladé generace vědců, kteří byli ještě částečně spjatí s idejemi českého národního hnutí 19. století, i když jejich rozhled byl mnohdy světový a „otcové zakladatelé“, etnograf a kulturní historik Čeněk Zíbrt a archeolog Lubor Niederle, koneckonců sami napsali:

„[...] Bedlivé studium českého lidu uvítá i celý svět vědecký s radostí a uznáním; tím, že chceme zkoumati jeho minulost i přítomnost, jeho vznik i dráhu, kterou prošel ve svém vývoji, tím budeme moci přispěti i českou hřívnou ku poznání vývoje lidstva celého, jenž, jak Lubbock, Tylor, Bastian aj. ukázali, řídí se často zákony všude platnými. Nemůže proto býti pochyby, že důkladné studium i jedné skupiny lidové přispěje k rozřešení mnohých otázek národovědy světové, jako tomu naopak.“

Časopis vycházející s podtitulem *Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku* se záhy stal předlohou pro vznik a vydávání dalších historických a etnografických periodik. Přes dílčí přestávky vychází *Český lid* dodnes, čímž se řadí mezi nejstarší odborné společenskovední časopisy nejen ve střední Evropě. Rok 2013 přinese již jeho jubilejní, stý ročník.

Časopis měl podle původního projektu tvůrců prezentovat výsledky studia způsobu tradičního života a kultury ve vědecké antropologicko-archeologické a historicko-etnografické perspektivě. Č. Zíbrt se však již od počátku snažil vybudovat příspěvatelskou základnu složenou většinou z amatérských nadšenců, a protože časopis vycházel s množstvím fotografií a kreseb, byl přístupný a oblíbený i u veřejnosti. Oslabení přísné vědeckosti následně vyvolalo ostrý střet s L. Niederlem, který redakci opustil. Přesto se „zíbrtovský“ *Český lid* stal centrálním a respektovaným orgánem českého národopisu, v němž vycházely především texty, zprávy a recenze ke studiu lidové architektury,

oděvu, způsobu bydlení, stravy, lidové výroby, umění, sociální kultury, rodinného života, zvyků a obyčejů, slavností kalendářního cyklu apod.

Po propuknutí první světové války se časopis odmlčel a obnoven byl v roce 1924; obsahová stránka periodika však v této době občas pokulhávala. Po Zíbrtově smrti se od roku 1933 *Český lid* odmlčel podruhé (a naposledy) – tentokrát na patnáct let. V roce 1946 byl z iniciativy významného etnografa Karla Chotka obnoven s podtitulem *Měsíčník pro dějiny venkova a národopisu*. Zásadním přelomem se pro *Český lid* stal rok 1951 spojený s nástupem vyhraněně marxisticky orientovaných badatelů a následným převzetím časopisu Československou akademií věd. V letech 1953 až 1962 jej na pozici hlavní redaktorky řídila Olga Skalníková.

Od padesátých let vydával časopis Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV (ÚEF). Zůstával zaměřen především na český národopis a středovýchodní Evropu. Vycházely v něm hojné studie k tzv. etnografii dělnictva, součástí zůstaly také příspěvky z oblasti tradiční kultury, umění a folkloristiky. Politické a společenské uvolnění v Československu v šedesátých letech přineslo změny nejen v etnografickém bádání, ale i v redakci a obsahu *Českého lidu*. Na stránkách se objevovaly příspěvky reagující na dění v tzv. západní vědě, příspěvky pojaté sociologicky a dokonce sociálně-antropologicky. Mezi autory patřily i osobnosti, které se v dalších desetiletích prosadily v zahraničí (např. Ladislav Holý). V čele časopisu se vystřídali Jaroslav Kramářik (1963–1969) a Vladimír Scheufler (1969–1973).

ROČNÍKU

V sedmdesátých letech odmítli vůdčí představitelé české etnografie i časopisu (šéfredaktorem v letech 1977–1990 byl Antonín Robek) přijímání západních vědeckých teorií. ÚEF i jeho klíčový časopis se postupně orientoval na studium tzv. lidu a lidového umění období národního obrození, na studium dělnictva, na etnickou problematiku českého novoosídleneckého pohraničí, na cikánskou (romskou) otázku a problémy týkající se zahraničních dělníků. Situace se začínala pozvolna měnit k lepšímu až v polovině osmdesátých let, avšak i v době normalizační *Český lid* publikoval mnoho cenných odborných textů, zejména k tematice dějin materiální kultury.

Změna politického systému v listopadu 1989 znamenala pro českou etnologii i samotný časopis zásadní zlom. Nová redakční rada a vedoucí redaktoři Zdeněk Hanzl (1990–2005) a Jiří Woitsch (od 2005) se vydali složitou cestou kombinace linií, navazujících na starší tradice etnograficko-historické se stále se rozšiřujícím spektrem interpretativně pojatých studií zaměřených etnologicky a hlavně kulturně a sociálně-antropologicky.

Radikální rozchod se „socialistickým“ *Českým lidem* představovala nová grafika a nový formát, ve kterém časopis začal vycházet od roku 1992. Postupný příklon k moderněji pojaté etnologii signalizovala změna podtitulu na *Časopis pro etnologická studia* v roce 1998. Na přelomu tisíciletí se uskutečnila diskuse o radikální změně názvu a designu *Českého lidu*. Výsledkem dosti ostrého názorového střetu byl kompromis – oficiální název uváděný v tiráži se nezměnil, ovšem na obálce již jednoznačně dominuje podtitul *Etnologický časopis* uváděný rovněž v angličtině. S novým podtitulem a v nové grafické podobě časopis vychází od roku 2001.

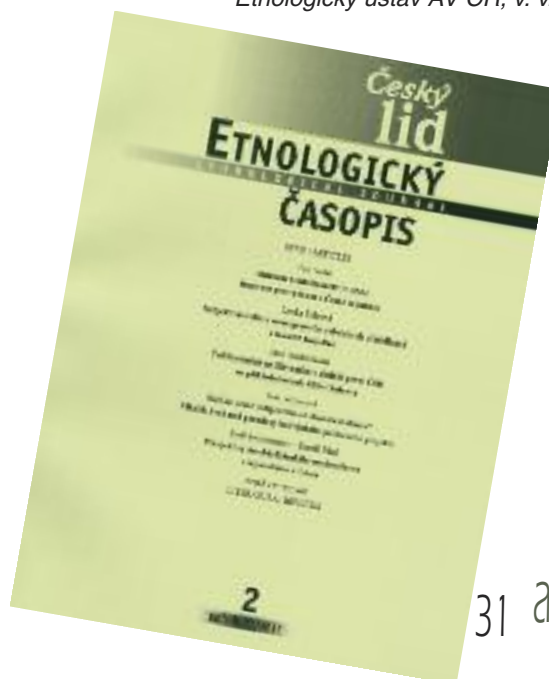
Jaký tedy je současný *Český lid: Etnologický časopis*? Z formálního pohledu „normální“ – vychází čtyřikrát ročně v nákladu 500 kusů na jedno číslo. Rozsah ročníku je 512 stran ve formátu B5, příspěvky přijímáme v češtině, slovenštině a všech světových jazycích. Hlavní náplní časopisu jsou vždy původní vědecké studie (rubrika *Stati/Articles*), každé číslo obsahuje zprávy o odborných konferencích, seminářích, výstavách atd. (*Zprávy/News*) a recenzní oddíl (*Literatura/Reviews*). Nepravidelně se objevují příspěvky diskusní či rozhovory. Vydavatelem je Etnologický ústav AV ČR, spravuje jej dvoučlenná redakce (vedoucí a výkonný redaktor) za pomoci redakční rady a mezinárodní dozorčí rady. Obsahově věrně odráží stav a paradigmatický vývoj etnologie a příbuzných oborů v Česku. *Český lid* v současnosti pokrývá spektrum

disciplín od vlastivědně orientovaného národopisu, slovesné, hudební a taneční folkloristiky, etnomuzikologie, historické etnologie, historické antropologie, archeologie, lingvistiky až po studie z tzv. evropské etnologie či kulturní/sociální antropologie. Poskytuje publikační základnu jak etablovaným odborníkům, tak vynikajícím studentům magisterských a doktorských programů. Charakterizuje jej názorová otevřenost a vysoká odborná úroveň, kterou zaručuje mj. přísné anonymní recenzní posuzování všech příspěvků.

Český lid je nepochybně nejrespektovanějším etnologickým časopisem v Česku; srovnatelný je se zahraničními periodiky obdobného typu. Stále více plní také funkci ústředního etnologického časopisu pro středovýchodní Evropu. Je tomu mj. i proto, že jako jediný etnologický časopis v regionu a jeden z mnoha v humanitních sociálních vědách (kromě indexování v oborových systémech *ERIH* či *Scopusu*) je indexován a abstraktován také na *Web of Science* a má přidělen (v *Journal Citation Reports – Social Science Edition*) impaktní faktor. Jeho aktuální hodnota je sice relativně nízká (IF = 0,094), avšak i tak má pro etnologii a příbuzné obory symbolickou, i povýtce praktickou cenu zlata.

Vize do budoucna? Více hodnotných teoreticko-metodologických prací, více textů ve světových jazycích, ještě přísnější recenzní řízení a postupný přechod (vedle zachování „elitní“ tištěné verze) k paralelnímu bezplatnému publikování časopisu na internetu. Úkoly nemalé a nelehké, avšak vlastně nijaké proti těm, které byly v uplynulých 99 ročnících *Českého lidu* bohatě naplněny. ■

JIŘÍ WOITSCH a KATEŘINA SEDLICKÁ,
Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.

VZDUCH NÁŠ VEZDEJŠÍ

Vrabc se zmítá. Jeho pohyby jsou nespořádané, nožky se podlamují. Vysílen klesá na podstavec. Hlavička se zvrátila. Jen křečovitě šhubání hrudi a trhané rozevírání zobáčku značí, že ještě doutná život v jeho ztrmáceném tělíčku. Boyle a Hooke hledí jako okouzlení na umírajícího ptáčka... Ticho je rušeno jen činností vývěvy. Boyle první přerušil mlčení. „Poslyšte, Hooku,“ pronesl šeptem, „co když...?“ Hooke se dovtípl a rychle podtlak ruší. Vrabc žádostivě nabírá vzduch. Takto starší kniha o historii poznávání plynů popisuje snad vůbec první vědecký pokus se vzduchem, který před zhruba 350 lety provedli vynikající angličtí přírodovědci Robert Boyle a Robert Hooke.

ZDROJ: BILDARCHIV PREUSSISCHER KULTURBESITZ, BERLIN, WIKIMEDIA COMMONS

sáhl (bylo to v listopadu 1772) i po oxidu manganičitým (MnO_2) a chlorečnanu draselném ($KClO_3$). Vzduch, který z nich prostým zahříváním vypudil, nazval hořlavý (nebo také ohňový) plyn (O_2); významný německý chemik Robert Bunsen později označil tento čin za zrod moderní chemie. Scheele objev zveřejnil až za tři roky. Když se švédský král později v cizině (to už si uppsalský outsider připsal další veledůležité objevy v chemii) dozví o „svém nejslavnějším poddaném“, udělí mu cenu, kterou však omylem dostane jiný muž téhož jména.

Priestley, rovněž vědecký samouk, si k experimentování vybral oxid rtuťatý; jednou prý rozbil teploměr a zaujalo jej, jak se zapomenutá rtuť na vzduchu změnila (zoxidovala) – nuže, zahříváním HgO (v tomto případě soustředováním slunečních paprsků silnou čočkou) se uvolňoval vzduch. Priestley dále zjistil, že v něm svíce hoří jasněji a myš žije déle než ve stejném objemu vzduchu ovzduší. A tehdy pojal podezření: „Myslím, že je jen velmi málo tvrzení ve filosofii, která by byla pevněji zakořeněna v lidské mysli, nežli to, že vzduch našeho ovzduší je látkou jednoduchou, prostou a nezměnitelnou. [...] Průběhem svého zkoumání jsem se však brzy přesvědčil, že tomu tak není,“ napsal koncem roku 1774. Priestley se domníval, že vzduch našeho ovzduší se skládá z flogistonu a z právě jím objeveného plynu, který proto nazval deflogistonovaný vzduch; flogiston měla být podle tehdy všeobecně přijímaného názoru neviditelná těkavá součást všech hořlavých látek. Priestley většinu života působil jako presbyteriánský pastor v Birminghamu – však se také kromě chemických pokusů proslavil spisem *Historie úpadku křesťanství*, který byl v roce 1785 veřejně spálen na hranici jako kacířský. Když v červnu 1791 přijal pozvání k oslavám pádu Bastilly, rozlícený dav mu coby „jakobínovi“ zdemoloval dům, zničil záznamy a rozbil přístroje.

Tajemství dechu

V květnu 1777 měl v pařížské Akademii věd přednášku na téma dýchání další badatel ze záliby – Antoine-Laurent Lavoisier. Sledujme alespoň zběžně logiku jeho pokusů. Při mírném zahřívání rtuti (na oxid rtuťatý) se spotřebuje šestina (správně pětina) objemu vzduchu. Zbytek se nedá dýchat, proto ho Lavoisier nazval vzduchem meffiticým (dusivým), později azotem. Naopak silným zahřátím

O první let člověka horkovzdušným balonem se zasloužili bratři Montgolfierové.

Za zakladatele chemie plynů se považuje lékař a chemik Joseph Black, kterého v roce 1757 v Glasgowě napadlo nalít na vápenec kyselinu. K úžasu shledal, že přitom vzniká vzduch; pojem plyn tehdy totiž nebyl znám – proč také, když jediný známý plyn představoval vzduch... Pro odlišení tedy Black začal rozlišovat vzduch z ovzduší a vzduch upoutaný neboli fixovaný (rozuměj ve vápenci). Později se zjistilo, že stejné složení jako druhý z obou výše uvedených (CO_2) má vzduch uvolňující se při kvašení a nazývaný sládky *spiritus sylvestre* (lesní duch). Holandsky se duch řekne *ghoast*, a tak nizozemský chemik Johan van Helmont říkal svému lesnímu duchovi familiárně *gas*.

Počátkem sedmdesátých let 18. století švédský lékárník Carl Wilhelm Scheele a anglický duchovní Joseph Priestley začali systematicky zkoumat, jaké vzduchy se uvolňují z různých látek jejich tepelným rozkladem. Scheele, „jehož duch byl ušetřen školních strážní“ a „jemuž zbádávání pravdy připravovalo nebyvalou rozkoš“,

aneb 240 LET KYSLÍKU

oxidu rtuťatého z něj získal zpět celou onu šestinu životního vzduchu (jak jej nazval, přestože věděl, že jde o Priestleyův deflogistonovaný vzduch), která po smíšení s dusivým zbytkem dala opět normální vzduch.

Pokusy s vrabcem ukázaly, že jím vydýchaný vzduch byl stejné povahy jako vzduch spotřebovaný oxidující se rtuťí; v obojím hasla svíce, ve „vrabcově“ zbytku se neoxidovala rtuť, ve rtuťovém zbytku zase nemohl dýchat vrabec. Byl tu však jeden podstatný rozdíl – zbytek po rtuťi mléčně nezakaloval vápennou vodu, zatímco ten po vrabci ano. Proč? A tady Lavoisier poprvé vyslovuje myšlenku, že dýchání sestává z procesů dvou! Organismus jednak pohlcuje ze vzduchu jeho prospěšnou část (životní vzduch, kyslík), jednak vylučuje do vzduchu odpad (upoutaný vzduch, oxid uhličitý).

Lavoisier svůj životní vzduch pojmenoval v roce 1777 oxygen (z řeckého *oxys* – kyselý); domníval se totiž, že je součástí všech kyselin. Český název kyslík, stejně jako dusík, vznikl v roce 1828 a pochází od Jana Svatopluka Presla. Poté, co bylo objeveno vzduchů víc, začaly být někdy označovány společným označením elastické tekutiny nebo elastické emanace (pokud vznikaly uvolněním z pevné látky). Lavoisierovi se tento název jevil dlouhý a nešikovný, proto roku 1785 navrhl helmontovský výraz *gaz* (plyn).

Lavoisier – Pařížan z dobré rodiny – studoval napřed práva; udělal kariéru jako státní úředník a nakonec postoupil až mezi nejnenáviděnější muže Francie – stal se totiž generálním výběřčím daní. Během Velké francouzské revoluce byl obžalován z podvodu a vydírání. Po vynesení rozsudku smrti pak na četné intervence na záchranu mimořádného učence prezident soudu suše pronesl onu později mnohokrát citovanou hlášku: „Francie potřebuje spravedlnost, nikoli vědu.“

Ve stejném měsíci, v květnu 1794, kdy byl jedenapadesátiletý Lavoisier gilotinován, kolébala se mezi Amerikou a Evropou britská fregata *Samson*, na jejíž palubě jedenašedesátiletý Priestley navždy opouštěl macešskou vlast; žil v USA ještě deset let. Třetí z „kyslíkových“ protagonistů Carl Scheele zemřel již v roce 1786 čtyřiačtyřicetiletý na prudkou infekci, kterou se nakazil v den vlastní svatby.

Vzduch v chomoutu

„Je prokázáno za zhola nemožné, aby se člověk mohl zvednout do vzduchu nebo se v něm alespoň udržovat,“ napsal v roce 1782 francouzský astronom a pařížský akademik Joseph Lalande. Bylo mu zrovna padesát a choval se přesně podle prvního paradoxu Arthura Clarka: „Když význačný, avšak postarší vědec konstatuje, že je něco možné, má skoro jistě pravdu. Když konstatuje, že něco je nemožné, velmi pravděpodobně se mýlí.“ V té době Lalandovi krajané Joseph Michel a Jacques Étienne Montgolfierové už několik roků usilovně pracovali na

konstrukci létadla lehčího než vzduch. Ponoukla je prý k tomu kniha zmiňovaného Josepha Priestleye *O různých druzích vzduchu*. Jenže se jim nedařilo přimět vodík nosit papírové pytlíky; patrně unikal skrze stěny (Montgolfier otec měl papírnu). O povaze jejich spásné inspirace koluje sympatická legenda. Bratrské rodiny přepadl během nákupu v Avignonu 2. listopadu 1782 liják a jim nezbylo než se usušit u krbu v hotelovém pokoji. Do živůtku jedné z dam přitom vnikl poryv horkého vzduchu, nadul ho, nadzdvihl ze šňůry – a lajblík skončil v plamenech. Současně s ním to zapálilo panu choti... A tak se už 10. listopadu 1782 vznesl první horkovzdušný balonek. Následují zvířata, lidé na upoutaném balonu (už hedvábném) a konečně 21. listopadu 1783 v Paříži, v zahradě poblíž boloňského lesa, šest minut před čtrnáctou hodinou, zazní abrakadabra balonistů: „Lâchez tout! (Pust'te vše)!“

Mimochodem, první vzduchoplavci, šlechtici Jean-François Pilâtre de Rozier a François Laurent d'Arlandes (samotným vynálezčům se prý do koše moc nechtělo), o své místo v koši museli perně bojovat – a to se samotným Ludvíkem XVI., který dlouho nechtěl připustit, aby tak strašlivé riziko podstoupili řádní lidé, a navrhoval poslat vzhůru odsouzence na smrt. Jenže – co když se to povede? Skutečně má sláva prvních aeronautů připadnout tvorbě neurozeným, nota bene hrdelním zločincům?!

Má to technika snazší?

Na nápadu použít k „pohonu“ balonu horký vzduch je nádherně vidět role fantazie. Jak známo, představivost vždy bývá odrazem dřívě vnímaného, jakkoli odrazem zpětně vyvstávajícím v neobvyklých mutacích, kombinacích, souvislostech; něco absolutně nového člověku žádná fantazie poskytnout nedokáže. Na rozdíl od vědy, technika (přinejmenším ta „klasická“, třeba právě aeronautika) nese v sobě prvek služebnosti člověku; technika poutá děje známé, napodobitelné, potenciálně využitelné, čili takřkajíc „antropofilní“. Proto v technice a vynálezectví (využívání známého) může fantazie sloužit přímo. Naproti tomu ve vědě (objevování neznámého) může fantazie napomáhat pouze nepřímo – zprostředkovaně; v tomto případě totiž nemáme v mysli dosud uložené odpovídající pojmy a představy, které bychom mohli kombinovat. (K podnětnému tématu fantazie ve vědě se někdy vrátíme podrobněji.) ■

ZDROJ: LOUIS JEAN DESIRE DELAISTRE, WIKIMEDIA COMMONS

Francouzský šlechtic, chemik, ekonom, právník a daňový úředník Antoine-Laurent Lavoisier vyslovil jako první myšlenku, že dýchání sestává ze dvou procesů – organismus jednak pohlcuje ze vzduchu jeho prospěšnou část, jednak vylučuje do vzduchu odpad.

FRANTIŠEK HOUDEK

KAREL HRUBÝ (1910–1962)

Genetika v českých zemích padesátých let 20. století to neměla jednoduché. Její protagonisté se museli vyrovnávat s různými překážkami a šikanou, i když většinou nebyli vystaveni přímé represi jako mnoho jejich kolegů v tehdejší Sovětském svazu. Mnohé by mohl vyprávět genetik Karel Hrubý, od jehož úmrtí v prosinci uplyne 50 let.

Karel Hrubý po absolvování pražského Masarykova státního reálného gymnázia v roce 1929 studoval na Univerzitě Karlově v Praze, kde byl roku 1933 prohlášen doktorem přírodních věd. Již v době studií se pod vlivem Bohumila Němce a Artura Brožka nachlнул pro problematiku cytologie a genetiky. Od roku 1932 působil ve funkci asistenta na univerzitním ústavu pro fyziologii rostlin, habilitace pro genetikou dosáhl v roce 1937. O rok později své znalosti v oboru genetiky zdokonaloval na stáži ve Velké Británii, kdy jako International Research Fellow of the Rockefeller Foundation pobýval v John Innes Horticultural Institution v Londýně. Po zavření vysokých škol přesídlil do Dvora Králové nad Labem, kde se stal profesorem na obchodní akademii. Později byl nasazen jako pomocný dělník v továrně Junkers; i nadále se však snažil pokračovat ve vědecké a popularizační činnosti. Mimo jiné vytvořil několik hesel týkajících se genetiky pro *Naučný slovník přírodních věd* a uveřejnil úspěšnou populárně-naučnou publikaci *Tvoříme s přírodou* (1. vyd. 1943, 2. vyd. 1946). Velkou pozornost věnoval také lepidopterickým studiím a studiím týkajícím se jednoho z jeho celoživotních témat – rodu Šalvěj (*Salvia*).

Již od května 1945 se Karel Hrubý účastnil obnovy činnosti na Univerzitě Karlově a začal zde prakticky na „zelené louce“ budovat genetický ústav. V březnu následujícího roku byl jmenován mimořádným profesorem všeobecné genetiky na Univerzitě Karlově s účinností od 1. října 1945 a stal se i ředitelem nového genetického ústavu. Ve stejné době rovněž navázal na svůj pobyt ve Velké Británii před 2. světovou válkou a znovu ji na pozvání British Council navštívil, aby se informoval o vývoji světové genetiky a cytologie v době válečné izolace českých zemí.

V období 1945–1948 se zdálo, že rozvoji genetiky v českých zemích nic nebrání a Karel Hrubý se svou znalostí zahraničních teorií a rozsáhlými vlastními výzkumy profiloval jako jedna z nejvýraznějších postav celého oboru. V roce 1947 se stal tajemníkem národního biologického komitétu a v roce komunistického

převratu vycestoval jako oficiální reprezentant Univerzity Karlovy v Praze na VIII. mezinárodní genetický kongres do Stockholmu. Teprve v tomto roce byla také dána alespoň částečně do provozu Brožkova genetická zahrada na pražském Albertově, která umožnila kvalitní experimentální práci. Sovětská strana však následně genetikou založenou na Mendelově učení tvrdě odsoudila; nastalo pronásledování špičkových odborníků v daném oboru. V českém případě ovšem genetici obvykle nebyli přímo souzeni a věznění, spíše byli odklizeni na vedlejší kolej, což tehdy představovalo ponechání na vysokých školách. Brány nově zformované Československé akademie věd jim však zůstaly uzavřené. Ještě v roce 1952 přijala Královská česká společnost nauk (těsně před svým zrušením) Hrubého jako svého mimořádného člena; ve sboru členů ČSAV však na něj místo nevybylo. Karel Hrubý ovšem nezatrpl a nadále se věnoval vědecké práci – často takové, která slibovala aplikační přínos. Šlo třeba o otázku indukovaní mutací vzdorných proti rakovině u náchylných odrůd bramborů, šlechtění léčivých rostlin na vyšší obsah alkaloidů nebo výzkum opylovacích schopností našeho ovoce. Zároveň se věnoval výuce.

Na počátku šedesátých let se situace v české vědě začíná výrazně měnit a mendelovská genetikou se dočkala rehabilitace. V roce 1961 Karlu Hrubému vyšlo v Nakladatelství ČSAV jeho patrně hlavní dílo – rozsáhlý monografický průřez celou problematikou *Genetika*, který do tisku odevzdal již na sklonku padesátých let. Zasáhl ale nemilosrdný osud – Karel Hrubý zahynul 10. prosince 1962 při autonehodě v Jihlavě. Nedožil se tak plně oficiální rehabilitace genetiky v Československu, již zasvětil hlavní část vědecké kariéry, ani vydání monumentálního díla *Prodromu lepidopter Slovenska* (1964), v němž shrnul své bádání o motýlech. ■

MARTIN FRANC,
Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

Vědecké aktivity JRC

Zástupcem generálního ředitele Společného výzkumného střediska Evropské komise (Joint Research Centre, JRC) se 16. července 2012 stal Vladimír Šucha ze Slovenska, který doposud působil jako ředitel pro kulturu a média na Generálním ředitelství EK pro vzdělávání a kulturu (DG EAC). V minulosti zastával mj. pozici attaché pro výzkum, kulturu a vzdělávání na Stálém zastoupení Slovenska při EU (2000–2004), v Radě guvernérů JRC zastupoval Slovensko a byl i ředitelem slovenské Agentury na podporu výzkumu a vývoje (2005–2006), přičemž sám má dvacetipětileté zkušenosti jako vědec. S Vladimírem Šuchou jsme hovořili o vědeckých aktivitách JRC.

FOTO: ARCHIV V. ŠUCHY

Jaké postavení má JRC v rámci evropských institucí?

JRC tvoří integrální součást Evropské komise a představuje jednu z jejích organizačních jednotek – generální ředitelství, jež zaměstnává na 3 200 pracovníků. Pracovníci JRC jsou rozděleni do sedmi výzkumných ústavů a tří ředitelství, které jsou rozmístěny v pěti členských státech – Belgii, Itálii, Německu, Nizozemsku a Španělsku. Vedení organizace a její koordinační jednotky sídlí v Bruselu; roční rozpočet se pohybuje okolo 500 milionů eur. Hlavní úlohou JRC je poskytovat vědeckou a technickou podporu pro přípravu, zavádění a monitorování evropské legislativy.

Nakolik české výzkumné organizace s JRC spolupracují?

JRC v první řadě zabezpečuje vědecký servis Evropské komisi. Avšak tato podpora je nemyslitelná bez spolupráce s vědeckými a odbornými organizacemi nejen v členských státech, ale i ve třetích zemích. JRC proto kooperuje s více jak tisícovkou odborných institucí z celého světa. V současnosti v Česku evidujeme 39 aktivních partnerských organizací, mezi něž patří ústavy AV ČR, vysoké školy, výzkumné instituce, odborné agentury vlády ČR; celkem s ČR spolupracujeme na 91 partnerských akcích, mezi nimiž je i 29 projektů rámcového programu pro výzkum a vývoj. V JRC aktuálně pracuje 38 Čechů, a to na nejrůznějších vědeckých a administrativních pozicích. JRC navíc poskytuje mimořádně rozsáhlé vzdělávací příležitosti pro doktorandy i postdoktorandy.

Jak konkrétně spolupracujete se třetími zeměmi? Podporujete kandidátské země pro vstup do EU?

Během přístupových jednání z let 2002–2003 se JRC prostřednictvím aktivit Rady guvernérů, v níž měly i kandidátské země zástupce, otevřelo relativně různorodé spolupráci s budoucími členy. Pro obě strany je tato součinnost mimořádně užitečná. Na jedné straně JRC pomohlo vládám přistupujících zemí s technickými

a odbornými aspekty zavádění evropské legislativy (např. v oblasti ochrany životního prostředí, bezpečnosti potravin či energetiky), na straně druhé se v těchto státech zviditelnilo a získalo pro spolupráci kvalitní odborné pracovníky. Z této zkušenosti vychází i v současnosti, když podporuje nejen země sousedící s EU, ale i ty, jež se o členství ucházejí (viz například nedávné informační dny ve Skopje a v Tiraně, na nichž jsem JRC zastupoval).

Změní se úloha JRC v příštím rámcovém programu Horizont 2020?

Legislativní návrh programu *Horizont 2020* nepředpokládá radikální změnu ve směřování ani fungování JRC; stávající jednání v Radě EU či v Evropském parlamentu nenaznačují žádné výhrady. V podstatě to znamená, že by JRC mělo pokračovat ve vědecké podpoře evropské legislativy v hlavních oblastech své kompetence, tj. zdraví a ochrana spotřebitele, životní prostředí a udržitelnost, energetika a doprava, potravinová bezpečnost a zemědělství a bezpečnost občanů (včetně bezpečnosti jaderné).

Které agendy coby zástupce generálního ředitele spravujete? Jakou má JRC strategickou vizi do budoucna?

Garantuji vědeckou koordinaci aktivit. Naše činnost sestává z více než stovky výzkumných projektů (akcí), z nichž většina prochází vertikální organizační strukturou JRC. Kromě toho spolupracujeme s tisícovkou veřejných i soukromých subjektů a jsme členem přibližně 250 mezinárodních sítí. Takto náročná agenda vyžaduje komplexní řízení a koordinaci, aby aktivity splňovaly kvalitativní vědecká kritéria a zároveň reflektovaly strategické priority EU. S tím je spojená i strategická vize JRC do budoucna. ■

ANNA VOSEČKOVÁ,

CZELO – Česká styčná kancelář pro VaV, Brusel,
Technologické centrum AV ČR

Zástupce generálního ředitele JRC Vladimír Šucha

PLANS FOR SELECTING THE ACADEMY'S NEXT PRESIDENT

This issue presents complete preliminaries on voting for a new president of Academy of Sciences of the Czech Republic. The new president will assume his office on March 25, 2013 and serve for four years. As head of the ASCR, he is its chief representative and also administrator of the Academy's budget. After his selection, he will be nominated to the post by the president of the Czech Republic. The candidate will be selected at the XLI Meeting of Academic Assembly. The list of proposed nominees for the members of Academic Board and Scientific Board of ASCR will be published in the second issue of *Academic bulletin* 2013.

TOPIC OF THE MONTH

800th Anniversary of the Golden Bull of Sicily

The Golden Bull of Sicily – a rare document linked to the medieval Kingdom of Bohemia – was displayed at the National Archive for four days during its 800th anniversary. The Golden Bull was a decree issued by Frederick II of Germany, King of Rome and Sicily and future Holy Roman Emperor, on September 26, 1212 to Ottokar I of Bohemia. It declared the Bohemia state's sovereignty, indivisibility and mainly the hereditary title of king for Bohemian sovereigns, and confirmed the rights and privileges the Czech kings of Bohemia enjoyed within the Roman Empire. The Golden Bull is considered as one of the most significant documents of the Czech statehood. In the archive's exhibition hall, the Bull and three other accompanying documents were open to the public from September 27 to September 30. Part of the anniversary was also a colloquium, organized by the Institute of History of the ASCR.

THE EVENT

ESO's First 50 Years of Exploring the Southern Sky

The European Southern Observatory (ESO) celebrates fifty years since the signing of its founding convention. Over the last half century, ESO has become the world's most productive ground-based astronomical observatory. The signing of the ESO Convention on October, 5, 1962 and the foundation of ESO was the culmination of the vision of leading astronomers from five European countries: Belgium, France, Germany, the Netherlands and Sweden. They had decided to join forces for the purpose of building a large telescope that would give them access to the magnificent and rich southern sky. Operating three unique and world-class observing sites in Chile (at La Silla, Paranal and Chajnantor), ESO has become a leader in the astronomical research community. To celebrate the 50th anniversary, ESO and its partners (including the Czech Republic) are organising many events and public initiatives during 2012.

SCIENCE AND RESEARCH

Centre of Excellence Telč

The Centre of Excellence Telč (a project of the Institute of Theoretical and Applied Mechanics of the ASCR) was festively opened on October 9, 2012. The venture is being implemented with financial support from the European Union and the Czech Republic through the structural funds and the state budget. The CET project was intended primarily to contribute to the development of Czech and European science by building a European center of excellence. It is an advanced research center with a unique research program and international reputation, especially in the field of cultural heritage.

FOTO: LUDEK SVOBODA, AKADEMICKÝ BULLETIN

Oválná studovna Knihovny AV ČR se ve dnech 8. až 12. října 2012 stala kulisou 12. ročníku prodejní výstavy zahraniční vědecké literatury, kterou v Česku distribuuje firma Megabooks. Na výstavě, jejíž zahájení se zúčastnili mezi jinými ředitel KNAV Martin Lhoták či někdejší místopředsedkyně AV ČR

Megabooks 2012

Lydia Petráňová, hledají inspiraci jak uživatelé KNAV a pracovníci akademických ústavů a jejich knihoven, tak i knihovny pražských vysokých škol a studenti doktorských studijních programů. „Z odborných publikací, jež mají jako každý rok rozličné zaměření, bych vyzdvihla dvousvazkový latinský výkladový slovník (*Oxford Latin Dictionary*), který je ve světě nejuznávanějším lexikonem klasické latiny. Jeho definitivní podoba vznikala více než padesát let, poprvé byl publikován v roce 1982. V nabídce dále nechybějí tituly zaměřené na mediální studia a žurnalistiku a rovněž knihy, jež tematicky souvisejí s letošním Mezinárodním rokem udržitelné energie pro všechny,“ uvedla na vernisáži Dagmar Hartmanová z Akvizice KNAV. ■

lzd

CENY PŘEDSEDY AV ČR ZA POPULARIZACI VĚDY

FOTO: STANSLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

Zleva: Jiří Drahoš, Jiří Grygar, Karel Hudec a Jaroslav Šebek

Prvními laureáty nově udělované Ceny předsedy Akademie věd za propagaci či popularizaci výzkumu, experimentálního vývoje a inovací se stali Jiří Grygar, Karel Hudec a Jaroslav Šebek. Na návrh odborné poroty a doporučení Akademické rady AV ČR cenu slavnostně předal Jiří Drahoš 23. října 2012 v sídle AV ČR v Praze. Ocenění se uděluje jedenkrát za rok maximálně třem výzkumným pracovníkům a je spojeno s finanční odměnou. Odborné porotě, která v daném kontextu posuzuje životní dílo vybraných badatelů, předkládají návrhy na udělení ceny ředitelé pracovišť AV ČR po projednání v radách pracovišť, dále Vědecká rada AV ČR a Rada pro popularizaci vědy AV ČR.

Jiří Grygar patří k nejvýznamnějším českým popularizátorům vědy v oblasti astronomie a astrofyziky. Svými knihami a televizními vystoupeními nebývalým způsobem přispěl k zvýšení úrovně astronomické vzdělanosti v české veřejnosti. S velkým úspěchem se setkal např. pořad *Okna vesmíru dokořán*. „Ve Fyzikálním ústavu mám mimořádně dobré podmínky pro to, abych se mohl kromě odborné práce věnovat i popularizaci vědy,“ uvedl Jiří Grygar. Zároveň předložil k zamyšlení výsledky nedávné zprávy z Eurobarometru, ve které se v zájmu o vědu umístila ČR ze všech členských států na posledním, 27. místě.

Ornitolog Karel Hudec působí v dnešním Ústavu biologie obratlovců. Za 40 let vědecké práce publikoval stovky odborných statí, zpracoval data týkající se výskytu, distribuce druhů a četnosti populací ptáků v Československu, později v České republice. Za významný přínos české ornitologii získal Cenu ministra životního prostředí či literární cenu Josefa Hlávky za publikaci *Atlas hnízdících ptáků v České republice*. Podílel se na koordinaci mezinárodních aktivit v rámci projektu *International Waterflow Research Bureau*.

Jaroslav Šebek se věnuje výzkumu církevních, sociálních a politických dějin 20. století, dějinám česko-německých vztahů a historii evropských autoritativních hnutí. Je častým hostem v pořadech České televize i Českého rozhlasu a svými komentáři historických událostí s přesahy do přítomnosti přispívá k pozvednutí úrovně obecné znalosti historie. Zvláštního ocenění si zaslouží také jeho dlouhodobá prezentace Akademie věd v mimoakademickém prostředí. „Nemělo by to být tak, že věda bude pouze za skly kancelářů a laboratoří, ale měla by se otevřít vůči veřejnosti,“ uvedl Jaroslav Šebek. red

CENY AKADEMIE VĚD ČR 2012

VŠECHNA FOTA: STANISLAVA KYSELOVÁ, AKADEMICKÝ BULLETIN

Vědci, kteří ve svém bádání dosáhli mimořádných úspěchů, převzali 10. října 2012 v Lannově vile od předsedy Akademie věd ČR prof. Jiřího Drahoše ceny Akademie věd ČR. V první kategorii získali ocenění autorské týmy a badatelé za vynikající výsledky dosažené při řešení vědeckých úkolů i grantových, programových a mezinárodních projektů financovaných AV ČR; v kategorii druhé mladí badatelé do 35 let.

Cena Akademie věd ČR za dosažené vynikající výsledky velkého vědeckého významu byla udělena:

1. Ing. Pavlu Jelínkovi, Ph.D. (FZÚ), navrženému Fyzikálním ústavem AV ČR za *Teoretický popis a rozvoj rastrovacích mikroskopů*;

2. autorskému týmu navrženému Ústavem živočišné fyziologie a genetiky AV ČR ve složení: RNDr. Petr Kotlík, Ph.D., prof. Ing. Petr Ráb, DrSc., Ing. Marie Rábová, CSc., RNDr. Vlastimil Šlechta, CSc., Ing. Věra Šlechtová, CSc., Mgr. Karel Janko, Ph.D., Dr. Jörg Bohlen, Ph.D., Mgr. Vendula Bohlen Šlechtová, Ph.D., Bc. Jana Kopecká, Bc. Šárka Pelikánová, RNDr. Lukáš Choleva, Ph.D., Ing. Martin Flajšhans, Dr. rer. agr., doc. Ing. Lukáš Kalous, Ph.D., RNDr. Zdeněk Lajbner, Ph.D., Ing. Jan Kohout, Mgr. Alena Kohoutová Šedivá, Ph.D., za vědeckou práci *Klonální obratlovci: objev, mechanismy, biodiverzita a rekonstrukce na modelu sekavcovitých ryb*;

3. autorskému týmu navrženému Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR ve složení: doc. RNDr. Soňa Štrbářová, CSc., PhDr. Antonín Kostlán, CSc., Mgr. Tomáš Hermann, Ph.D., Mgr. Michal Šimůnek, Ph.D., RNDr. Jiří Jindra, CSc., PhDr. Milena Josefovičová, Ph.D., PhDr. Jan Hálek, Ph.D., Nataša Kmochová, prom. hist., RNDr. Karel Závěta, CSc., prof. RNDr. Jaroslav Spížek, DrSc., za studii *Čeští vědci v exilu 1948–1989*.

Cenu Akademie věd ČR pro mladé vědecké pracovníky za vynikající výsledky vědecké práce převzali:

1. Ing. Tomáš Kroupa, Ph.D., z Ústavu teorie informace a automatizace AV ČR za práci *Every State on Semisimple MV-algebra is Integral. Fuzzy Sets and Systems*;

2. Ing. Václav Mahelek, Ph.D., z Botanického ústavu AV ČR za projekt *Genomy polyploidních trav: na stopě netušených předků*;

3. PhDr. Martin Holý, Ph.D., z Historického ústavu AV ČR za studii *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500–1620)*.
red

